

*****

Kerekes Imre

A négyeskonyhák világa

Királyhegyes,
2005.

Sokszorosítás:

***Általános Művelődési Központ
Királyhegyes***

Kassák Lajos

*Különös virágszál
(részletek)*

„Szegény munkás ember vagyok,
amolyan félparaszt, aki bunkóval követ tör a határban.
Utat építünk, vagy gátat emelünk a víz elé,
S hiába várjuk, hogy eljőjön értünk a megváltó Jézus,
mintha az idő is megállt volna fölöttünk.

S hiába népesítettem be a világot erős fiaimmal
vidám leányaimmal,
ha kinyújtom a kezem, nem talál el hozzám senki,
testvéri kézszorításával.

Mert hiába téptek meg viharok,
hiába ütöttek emberi kezek,
hiába takarták el fölöttem az ég világosságát,
szolgasorsomban is virító rózsaszál vagyok én,
aki anyja szerelmes szíve fölött virított ki, s azóta él.
Azóta sokszor elhervadt, sokszor újraéledt,
kiirthatatlan, elszaporodott millió rokonaival,
s amíg sárban áll, és vihar zúg fölötte,
erővel, és fénnel táplálja a világot.”

Előszó

Jó három évtizede ismertem meg Rácz Sándor tanár urat, makói lakost, aki egyébként tősgyökeres földéaki.

Az ismeretség onnan ered, hogy neki, is nekem is évtizedeken keresztül jelentek meg írásaim a megyei lapban. Ő országos hírű néprajzkutató és író, aki műveiért több magas szintű elismerést kapott.

Amikor a 90-es évek elején megjelent a Cselédballada és más történetek c. kötetem neki is adtam egy tiszteletpéldányt, amit Ő hasonlóképpen viszonzott. A kötetből tudta meg, hogy cseléd voltam Blaskovits Péter nagykirályhegyesi birtokán.

Beszélgetésünk során elmondta, neki is voltak rokonai, akik négyeskonyhás lakásban laktak a földéaki Návai uradalomban.

Ő biztatott először, hogy írjam meg élményemet az uradalmi életről, a négyeskonyhák világáról.

Ilyen indíttatást néhány rokonomtól, ismerősömtől is kaptam.

Mint szenvedélyes olvasó ember a történelemmel foglalkozó műveket kedveltem és kedvelem ma is.

Ennek során meg kellett látnom, hogy az emberiség története a szembenállás, a háborúk, a hatalomért vívott harc története. Ez már a Szent Könyvön a Biblián is vörös fonalként húzódik végig, megszerezni a hatalmat, s ennek birtokában a kisebbség rákényszeríti akaratát a többségre, szolgaságba taszítva azt.

A királyság létrejött, a hűbéri viszonyok kialakulása, azzal járt, hogy korábban szabad

magyarok többsége jobbágy, tehát szolga lett. Ez a rendszer 1848-ig működött, de a hűbéri viszonyok megszűnése sem hozott alapvető változást, mivel a felszabadult jobbágy föld nélkül, tehát anyagi háttér nélkül maradt, arra kényszerülve, hogy a földesúr cselédje, vagy a kialakuló gyáripar munkása, illetve a 19. század

második felében megkezdett ármentesítési munkák kubikosa legyen. Amikor ezek a munkák befejeződtek létalap nélkül maradtak. Ekkor indult meg az a folyamat, amelynek eredményeként másfél millióan vándoroltak ki az óceán túlsó partjára jobb életet, boldogulást keresve.

De így is maradt itt nincstelen, Földnélküli János millió számra, akiknek az a sors jutott, hogy földesúri birtokokon, vagy a nagyobb gazdáknál cselédek legyenek, illetve summásként, napszámosként próbálják megkeresni a nagyon szűkös kenyeret, s ezek a milliók látástól vakulásig dolgoztak, s az általuk megtermelt javakból morzsákat és még ennél is kevesebb megbecsülést kaptak.

Ezt saját életem során is megtapasztaltam, mivel voltam cseléd, részesarató, cséplőmunkás, napi nyolcvan fillérért napszámos. Mindenütt a leszorítottságot éreztem, s azt láttam, hogy a kérges kéznek nincs becsülete.

Jó fél évszázaddal ezelőtt felcsillant a remény, hogy a nincstelenek számára megnyílik a kitörés a felemelkedés lehetősége. A sok gond, buktató ellenére ez sikerült is.

A volt cselédek, summások döntő többsége megmutatta, tud élni az új világ adta szabadsággal.

Azt reméltük akkor, hogy örökre eltűnik az urak és szolgák világa. Mostanában azonban mintha visszafelé forogna a történelem kereke. Újra az égisz érnek a kiváltságok kevély tornyai. Nő a szakadék a szegény és a gazdag között. Újra megjelent a munkanélküliség, vele a létbizonytalanság, a jövőtől való félelem. Mindez a társadalom többségét érinti, ugyanakkor a másik oldalon óriási vagyonok halmozódtak, halmozódnak fel. Pompa, bőség, pazarló életmód keveseknek.

Hol érvényesül itt a krisztusi tanítás? Miért kell ennek így lennie? Miért van az, hogy az egyik ember tobzódik a jólétben, bőségben, ugyanakkor a másiknak egy tenyérszéli föld sem jut a feje fölé, máról-holnapra él és sokszor éhez ?

Én úgy látom, ma történelemhamisítás folyik. A hivatalos politika irányítóinak az a törekvése, hogy a XX. század második felének magyar valóságát elferdítve csak a negatív oldaláról mutassa be. Tagadva, lekicsinyítve azokat a történelmi jelentőségű eredményeket, amelyeket a szocialista rendszer a foglalkoztatás, a létbiztonság az oktatás, az egészségügy, a szociális ellátás és a mezőgazdasági termelés fejlesztése terén elért.

Ugyanakkor elhallgatva, más színben mutatva be a század első negyven évét a két világháborújával, annak rémségeivel. Annak a világnak szerves része volt a négyeskonyhák nyomorúsága.

Ezért határoztam el, hogy Rácz Sándor tanár úr kezdeményezését elfogadva leírom mindazt, amit

**két és fél év alatt a Blaskovits Péter uradalmában
sorstársaimmal együtt átéltem, megtapasztaltam.
Mint idős ember abban reménykedem, hogy a
most élő aktív nemzedéket, s a jövő generációját
már nem lehet ilyen szolgaságba, nyomorba
taszítani.**

2004. január

Kerekes Imre

I. rész

A négyeskonyhák világa

A közelmúltban Ferencsik András királyhegyesi lakos - nyugdíjas klub tagtársam - jóvoltából kezembe került Gilicze János makói levéltáros „Nagykirályhegyes, és a Blaskovichok” című tanulmánya. Ez a rövid, de kitűnően megírt tanulmány 1660-tól 1828-ig vázlatosan rögzíti Királyhegyes történetét. Hogyan semmisült meg a török hadjáratok következtében, s a több mint 150 évig lakatlan pusztának kik voltak a tulajdonosai, használói.

Ez szerint a puszta nagyobb részét 1772-ben királyi adományként báró Harruckern Ferencz kapta meg. A kisebbik részt Apátfalva és Magyarcsanád bérelte a marosi kincstári uradalomtól. 1844-ben erre települt a dohánytermelő közösség, ez lett Kiskirályhegyes a nagyobbik magántulajdonú rész Nagykirályhegyes.

A báró örökösei Nagykirályhegyest 1789-ben eladták. Az új tulajdonos a gróf Keglevich család. Gróf Keglevich Miklós az 1827 szeptemberében kelt szerzeményi levél szerint a nagykirályhegyesi pusztabirtokát zálogba adja Blaskovich Bertalannak.

Ekkor lép a színre a Blaskovich család. A puszta többi részét már 1830-ban megszerezték a másik két tulajdonostól Keglevich Lászlótól és Károlytól. A tulajdonviszonyok ezután 1945-ig nem változtak.

Kik voltak a Blaskovichok ?

Gilicze János a család történetének ismertetését Gócsáné Moró Csilla a tápiószelvi Blaskovich emlékmúzeum igazgatójának családtörténeti tanulmányára alapozza.

A család, Hont megyéből ered. Alapítója Sámuel, aki 1712. június 6-án III. Károly királytól nemességre emeltetett gyermekeivel együtt, és címeradományban részesült.

Blaskovich Sámuel, ekkor, mint jogot végzett, egy grófi birtokon jószágigazgatóként tevékenykedett. Felesége Grassalkovich Judit, akinek öccse a báróságot nyert Antal, királyi személynök, Mária Terézia bizalmas híve. Valószínűsíthető, hogy a Blaskovich család hirtelen felemelkedése és meggazdagodása erre a sógorságra vezethető vissza. Az 1773. évi nemesi összeírás már több megyében birtokosként említi. Sógora révén a tápiószentmártoni határ 3/8-ad részét megszerzi.

Nyolc gyermekére igen jelentős vagyont hagyott. Ingtalanainak igazgatását elsőszülött fiára, Józsefre bízta, aki tovább gyarapította a Blaskovich vagyont. Felesége révén megszerzi Bátorfalut és Apátit. Elsőszülött gyermekük Pál, aki a katonai pályát választotta, s a tábornoki rangig vitte. Egyetlen fia József jogot végzett és 21 évesen vette nőül a híres vagyonos családból származó Fáy Annát.

Blaskovich József jó gazdálkodó, és nagy vagyonszerző. Szinte az egész tápiószentmártoni határ a birtokába kerül.

Tíz gyermeke született, és a Nagykirályhegyest megszerző Bertalan volt az elsőszülött.

Mivel ő volt a nagykirályhegyesi uradalom megszervezője személyével részletesen foglalkozik a tanulmány szerzője.

1811-ben fejezte be tanulmányait és bölcsész tudori oklevelet szerzett. Fiatal éveiben vármegyei szolgálatot vállalt. 10 évig szolgabíró Pest megyében. Jó gazda és nagy vagyonszerző. Eredeti vagyona 2-3000 kh. lehetett, de gyerekeire már 25.000 holdnyi örökséget hagyott. Mint elsőszülött ő örökölte az ősi szentmártoni birtokot. Megvette Kengyelt az Almásiaktól, Gyapjút a Bajzát családtól, Nagykirályhegyest a Keglevichektől, a Bihar megyei Pándi pusztát a Pyiberektől, s a Kubinyi család tápiószentmártoni részirtokát.

Blaskovich Bertalan fő tartózkodási helye az ősi szentmártoni birtok volt. Csanád megye közéletében nem vállalt szerepet.

Rabiátus természetű, kegyetlen ember volt. Sűrűn szerepelt az ellene indított perekben. Nemcsak birtoka tisztjeivel, cselédeivel, szomszédaival, de a

vármegyével is összeütközésbe került. A megyei közgyűlésen egy alkalommal megverték és kilökték a teremből.

Bírói ítélettel végrehajtást rendeltek el ellene, de a végrehajtókat vasvillás béresek fogadták, és tetteleg bántalmazva kiverték őket a birtokról. Vádolták őt erőszakossággal, halált okozó veréssel, bérvisszatartással, becsületsértéssel. Ezt én hallottam idős cselédektől, hogy egyik gazdatisztjét félmeztelenre vetkőztette, fához köttette és saját maga véresre korbácsolta, majd megparancsolta, hagyják ott a fához kötve. A szerencsétlen ember véres hátát ellepték a szúnyogok. Az egyik béres el akarta hajtani őket, mire azt mondta, hagyja, mert helyettük éhesebbek jönnek s neki még rosszabb lesz.

A szabadságharc idején nem állt a reformerek oldalára. Annyira nem, hogy 1850-ben Haynaunak háttaslovat küldött ajándékba. Az uralkodóház iránti hűségéért a vaskorona rendet is megkapta. Róla a Jókai regény Kőszívű emberét meg lehetett volna mintázni.

Hozzáértését, jó szervező készségét bizonyítja, hogy 1828-tól 1859-ben bekövetkezett haláláig a lakatlan pusztán egy jól működő, gazdaságilag stabil uradalmat hozott létre.

Halála után birtokait számba vették, így a nagykirályhegyesit is. E dokumentum alapján képet kaphatunk egy 150 évvel ezelőtti nagybirtok állapotáról, felszereltségéről és értékéről.

A felmérő biztosok állatállományként 4823 db juhot, 112 db jármos ökröt, 4 db igáslovat, terményekben 1900 pozsonyi mérő búzát, 400 p. mérő árpát, 200 p. mérő kukoricát találtak. (1 pozsonyi mérő 62,53 liter). A birtokon számba

vettek egy 8 szobás kastélyt, ehhez tartozott egy konyha és egy kamra épület. Szamba vettek továbbá egy tisztlakot, kocsiszint, lóistállót, a cselédek lakóépületeit, emeletes magtárt, sertéshizlalókat, mézárszékét, ökör és tehénistállót, két juhodályt, valamint szárazmalmot.

Összeírtak még 2314 kh. szántóföldet, 2409 kh. kaszálót, valamint 1070 kh. legelőt. A birtok ösztterülete 5793 kh. volt.

Az összeírásból kitűnik, hogy a szántóterületen kenyér és takarmánygabonát termeltek, s az állattenyésztés fő ága a juhászat volt. Bár a lajstromban szerepel a tehénistálló, sertéshizlaló, valamint mézárszék is az összeírók sem, tehén sem sertésállományt nem találtak. A birtok teljes értékét 188.073,- Ft-ban állapították meg.

A gazdaságot Blaskovich Bertalan harmadik fia István örökölte. István, és a zombori Rónai Amália házasságából 8 gyermek született, de ebből csak kettő volt fiú Aladár, és Ernő.

A családi szálát Ernő vitte tovább, mivel Aladár agglégény maradt. A két fiú nemcsak apjuk nagykirályhegyesi, hanem nőtlen nagybátyjuk Ernő 6870 kh. tápiószentmártoni birtokát is örökölte. Aladár Pest megyébe költözött, Ernő Nagykirályhegyesen maradt.

Blaskovich Ernő, és a monyorói Urbán Erzsébet házasságából három gyermek született Márta, Péter és Ernő. Péter a nagykirályhegyesi, Ernő a tápiószentmártoni birtokon gazdálkodott. 1945-ig ők voltak Nagykirályhegyes utolsó tulajdonosai. Mivel egyik sem alapított családot, a Blaskovich nemzetségnek ez az ága kihalt.

Az idősek elbeszélése szerint Blaskovich István is örökölte apja Bertalan kegyetlen természetét. Emlegetik, hogy lovával halálra gázol egy terhes asszonyt, aki a birtok területén kalászt szedett. Ezért törvényen kívül helyezték, így a birtokot nem hagyhatta el. Úgy tudják a jobb csuklóján arany lakatot hordott. Ez miatt 1945. után sírkamrájukat feltörték, és az arany lakatot keresve a koporsókat felbontották.

Bár szülőfalum közúton is alig 30 km távolságra van innen, 1942-ig az uradalomnak híret sem hallottam. Ekkor családom sorsa úgy alakult, hogy azt a házat, amelyben laktunk a belvív miatt el kellett hagynunk.

Valahova menni kellett, s apámnak nem volt más választása, mint családotól elszegődni.

Blaskovich Péter uradalmába, ahol lakást és munkát is adtak.

Emlékszem esős, sáros április eleje volt, amikor költöztünk, s ahogy a holminkat szállító fogatok rátértek az uradalomba vezető földútra, a tengelyt akasztó sárban a nagy erős lovak alig tudták vonszolni a kocsikat, mire beértünk a nagy emeletes magtár elé habosra izzadtak. Ott még nagyobb volt a sár, s a lovak a kocsisok biztatására sem tudták rakományukat kivonszolni onnan. Végül ökröket kellett a kocsik elé fogni, s így vergődünk el nagy nehezen a cselédházig, ahol a lakásunk volt kijelölve.

- „No, megérkeztünk !” - mondta apám, ahogy megálltak a fogatok a hosszú, palatetés téglalapúlet előtt.

- „Gyertek, majd megmutatom, hogy hol fogunk lakni ezután.”

Megnyitotta az ajtót, s beléptünk a tágas, legalább 40 négyzetméteres alapterületű helyiségbe.

- „Ez itt a négyeskonyha - magyarázta - a konyhára négy szoba nyílik, s mindegyikben egy-egy család lakik.”

A szobaajtó mellett ott van a berakott tűzhely, mellette a kemence szája, ahonnan a szobát fűteni lehet.

Hát bizony ez a szoba nem volt több 17 négyzetméternél.

- „Hogy férünk itt el heten ?” - aggodalmaskodott anyám.

Apám vigasztalta: - „Sok jó, elfér kis helyen, ne félj anya, mi is megleszünk mint a többi szegény ember. A szobából még egy kamra is nyílik, s ott is van egy kis hely. Gyerünk, pakoljunk le gyorsan, mert jönnek a kocsikért.”

Korábbi lakóhelyeinken a tanyákban, de még a falusi házban is tágas szoba-konyha állt rendelkezésünkre. Így nagyon elkeseredve osztottam Anyám véleményét, hogy ebben a kis szobában, kamrában heten nem férünk el. Ha nehezen is csak bepakoltunk valahogy. Három fekvőhelyet a szobában, az én vaságyamat a kamrában helyeztük el. Az egyik ágyon a szülők, a másik ágyon az öcsém, a harmadikon a húgaim aludtak. Az én helyzetem szinte fejedelmi volt, mivel külön helyiségben egyedül aludhattam.

Amikor lepakoltunk, szétnéztem az omladozó vakolatú épület környékén, méginkább elkeseredtem. A sár a konyhaajtóig ért. A házak előtti tér egy részén állt a víz. Ivóvízért a jó kétszáz méterre levő kúthoz kellett menni, ahova szalmás trágyából készült csapás vezetett.

A lakóépületek háta mögött alig 20 méterre voltak a sertésólak, ahol a cselédek állataikat tartották. Az ólak körül sár és trágyakupacok mindenütt. A hátsó lakások ablakai idenyíltak, s különösen nyáron a bűztől s a legyektől szellőztetni nemigen lehetett.

Még aznap ízelítőt kaptunk másból is. Észak felől fújni kezdett a szél, s egyszerre orrfacsaró bűz terjengett a házak körül.

- „Csukjuk be gyorsan a konyha ajtót – mondta a szomszédasszony - mert minden tele lesz ezzel a szaggal. Ha bekerül a szobába, napokig ott marad.”

Érdeklődésünkre elmondta, hogy 5-600 méterre innen az állati hullaégető kemencében égetik a hullákat, ha erről fúj a szél, fulladoznak a szagtól. Még aznap megismerkedtünk a szomszédokkal. Kiderült, hogy a négy lakásban 26-an lakunk. A velünk falszomszédos szobában kilencen, a másik hátsóban négyen, a velünk szemben levőben hatan húzódtak meg. Mi heten voltunk.

Falszomszédunk egy tagbaszakadt, mogorva arcú ember, éppen megérkezett a munkából.

- „Adj Isten ! - vetette oda foghegyről - maguk az új cselédek, hát nem volt máshová menni, hogy idejöttek erre a nyomortanyára ?”

Madárarcú, vékonyka felesége a tűzhely előtt állva várta. Látszott, hogy fél tőle nagyon.

- „Az étel készen van-e ?”- mordult rá.

- „Már az asztalon van” – szíveskedett az asszony.

- „Akkor gyerünk befelé! Mit ácsorogsz itt ?”

Néhány perc múlva tányér csörömpölés, majd az ember ordítása hallatszott.

- „Az anyád úristenit Maris ! Már megint ilyen lötytöt főztél, ezt is elsóztad !”

Kivágódott az ajtó, s az asszony majdnem orra bukva került ki a konyhába. Dűhtől tajtékozva utána az ember.

- „Tíz út áll előtted ! Válassz ki egyet, azután takarodj, többé ne lássalak itt !” – s lökött rajta egyet.

A szerencsétlen nő a fejét a válla közé húzva kiszaladt a konyhából.

- „Ez a hülye vadállat” - mondta a szemben lakó szomszédasszony - mikor az ember visszament a szobába.

Kis idő múlva halljuk, hogy a szomszéd azt mondja a lányának.

- „Rozi ! Eredj, nézzed már azt a bolond anyádat merre csavarog ! Mondd meg neki, jöjjön haza, mert ha én megyek érte azt megkeserüli !”

A lány elment, s pár perc múlva az anyjával tért vissza. Már megszokhatta szegény, mert ez a dühkitörés majd minden nap megisméltődött. Ilyenkor az asszony a másik házba szaladt át, ott húzódott meg, amíg az ura lecsillapodott.

Később tapasztaltuk, hogy ez az ember a kurta köszönésen kívül nem váltott szót a konyhabeliekkel. A következő évben el is költöztek onnan.

A másik két család nagyon kedvesen, barátságosan fogadott bennünket, igyekeztek segíteni a beilleszkedésben.

- „Honnan vesznek tüzelőt a főzéshez, a kenyérsütéshez ?” - érdeklődött anyám.

- „Majd kapnak morzsolt csutkát, gallyat a főzéshez, a kemencét meg szalmával fűtjük. Holnap hoznak ide egy nagy kocsival, s mindenki akkora háttal köt belőle, amennyit elbír. Itt van a ház előtt a nyári kemence. A tavaszi a nyári, kora

őszi időszakban itt sütjük a kenyeret, meg a kalácsot is, ha van miből” - tájékoztatott a szomszédasszony.

- „Jöjjenek, majd megmutatom melyik ól lesz a maguké, meg azt is, hogy melyik WC-t használhatják.”

A bepakolás után apám elment, hogy tájékozódjon, milyen beosztást kapunk, hol kell jelentkezni munkára.

- „No - mondta mikor estefelé megjött – holnap hajnalban a béresgazdánál kell jelentkezni, kapunk egy-egy ökörfogatot s azzal dolgozunk majd. Ott van a tér közepén az oszlopra felfüggesztett sínvas, amit itt dókának hívnak, ezt a béresgazda fél négykor megkongatja, s négy órára feltarisznyázva az istálló előtt kell lenni.”

- „Hová hozatott bennünket kedves apám ?” – jegyeztem meg bátortalanul.

Ami ritkán fordult elő, most apám dühösen rám förmedt.

- „Ide hallgass ! Ne nyavalyogj itt nekem ! Ha nem tetszik, eredj, keress magadnak más helyet, én nem találtam jobbat! Én hat évig voltam a szibériai hadifogolytábor lakója. Deszkából összetákolt vackon, poloskáktól kínozva fetrengtem, de kibírtam. Ez azért itt nem Szibéria.”

Hát erre nemigen lehetett mit mondani.

Vacsora után behúzódtam a kamrában felállított vaságyra, s aludni próbáltam. Elég sokáig forgolódtam, mire sikerült. Mélyen alhattam, mert hajnalban apám ébresztett fel.

- „Talpra legény ! Verik a dókát, kapjuk össze magunkat, mert elkésünk a munkából.”

A 120 férőhelyes istállóban már folyt a nagyszarvú magyar ökrök etetése.

- „Na, jöjjenek csak !”- szolt a béresgazda, aki magas termetű, vörös ember volt. Ez a két pár itt a magáé, ezeket kell gondozni, ezekkel dolgozik majd. Te - mutatott rám - egyenlőre nem kapsz fogatot, hanem elmégy takarmányos gyalogosnak. „Jóska - szolt oda az embernek, aki pár lépéssel arrébb állt- ez lesz az embered.”

Az elhúzta a száját.

- „Mit akar István bácsi ezzel a vékonypénzű kölyökkel, hisz a villát sem tudja felemelni nemhogy nekem a szalmát négy méterre feladogatni. Talán én dolgozzam helyette ?”

A béresgazda gúnyosan nevetett.

- „Az apja egész komencióra íratta be, így hát bírnia kell.”

- „Tudok én dolgozni, - mondtam megbántódva - először győződjön meg róla, ezután nyilatkozzon.”

- „Jól van – mondta a tenyeres-talpas ember nevetve - erős vagy te csak könnyű. Gyerünk !”

Elmentünk a lóistállóhoz, befogtuk a félmura, erőstestű lovakat.

- „Gyere, ülj fel ide mellém, s induljunk! Hogy hívnak, meg azt is mondd meg hány éves vagy ?”

Mikor megmondtam a nevem, s hogy 18 éves vagyok rávágta: „Én meg 28, így engem Jóska bácsinak szólítasz!”

Mikor kiértünk a zabszalma kazalhoz, ami elég messze volt, rám mordult.

- „Na, pattanj öcsém, itt ez a hosszabb nyelű villa, meg a szalmavágó, vágd meg a kazlat, azután adogassad szaporán, úgy, hogy ne győzzem elrakni!”

Szerencsétlenségemre a megkezdett kazalrésznek már csak az alja volt meg. Ez azt jelentette, hogy nagyrészt fölfelé kellett adogatni. Megvágtam a kazlat, s elkezdtem villázni a szalmát. A zabnak van egy olyan kutya természete, hogy hosszú szalmát növeszt. Így amikor beleöltöttem a villát, onnan két méterre is mozgott.

Jóska bácsi kedvtelve nézte kínládásomat.

- „Had gyűjjön ! - mondta gúnyosan - úgy adjad, hogy ne győzzem elszedni.”

Bizony alaposan megizzadtam, mikorra rájöttem, hogyan lehet könnyebben egy villára való kiszakítani. De így is minden percben elhangzott a biztatás. „Had gyűjjön !” Mikorra feladtam az utolsó villával, a verítéktől a hátamra tapadt az ing. Ezután következett a szalmakötés, hogy szét ne szórjuk a rakományt.

- „Na gyere, mássz fel a kötélre, ne gyalogolj - hívott Jóska bácsi. - Csinálj magadnak fészket a szalmában, meg ne fázz, mert tüdőbajt kapsz.”

Nem is olyan rossz ez az ember – gondoltam magamban, mire beértünk megszáradt rajtam az ing. A lepakolás már könnyen ment.

- „Még egy kocsival be kell hoznunk délig.” – rendelkezett Jóska bácsi.

A kazalnál új szakaszt kellett kezdeni. Felmásztam a tetejére, s lenéztem, - „most én izzasztom meg kendet” - mondtam magamban. Megvágtam vagy három métert, átmentem a kazal túlsó oldalára, felgöngyölítettem egy rudasra való, s lelöktem.

A kocsis hirtelen nem tudott vele mit kezdeni. Mire eligazította volna lezúdult a másik rudasra való.

- „Mit csinálsz te kurva kölök?” - nézett fel az erőlködéstől, és méregtől kipirulva – hát nem látod, hogy nincs eligazítva.”

– „Innen fentről nem látszik, meg aztán azt mondta Jóska bátyám, adogassam szaporán, s én szót fogadtam. Most én mondom, hogy had menjen.”

- „A fene azt a nagy pofádat – nevette el magát - igaz az előbb jól meg izzasztottalak. Látom, tudsz dolgozni. Egyezzünk meg, úgy adogassad, hogy el tudjam igazítani.”

Megegyeztünk. Hát így kezdődött az én első munkanapom Blaskovich Péter nagyságos úr birtokán.

Másnap mikor a béresgazda megkérdezte: „Mehet-e a gyerek gyalogosnak ?” - Jóska bácsi rám nézett – „Gyühet !” - mondta keményen. Akkor egy hétig voltam vele, s nagyon megkedveltük egymást. A kazlakhoz való jövetmenet közben beszélgettünk. Egy ilyen alkalommal megkérdeztem.

- „Jóska bátyám honnan került ide?”

- „Öcsém - mondta nem kis büszkeséggel hangjában - én itt születtem, de nemcsak én még az apám is.”

- „És jól érzi itt magát, nem vágyódik el innen ?” - kérdezősködtem tovább.

- „Én öcsém nagyon jól, itt minden megvan, ami az élethez kell. Van fedél a fejünk felett, a fenekünk sem meztelen, ennivaló annyi van, hogy nem halunk éhen. Meg aztán hová is mennék én innen ?”

- „Hát ide a faluba - mondom - ott csak jobb lenne.”

- „Menj a fenébe, a hülye dumáddal öcsém! Mivel jobb a falusi szegénynek, mint nekem? Látom én sokszor jönnek ide, könyörögnek egy kis napszámért, részes aratásért. Különösen télen, majd kiverik egymást a lóistállóból, hogy ki maradjon itt azért a nyolcvan fillérért. Hát mond meg mivel jobb nekik, mint nekem!”

- „Hát, legalább annyival, hogy szabadok.” - mondom én.

- „Mehetnek a szabadságukkal a jó édes anyjukba, ha közben majd éhen halnak.”

- „És azt igazságosnak tartja Jóska bátyám, – erősködtem tovább - hogy az uraság egy nagy kastélyban lakik, úgy tudom egyedül, maga meg abban a kis lyukban alig fér el a családjával?”

- „Nézd öcsém! Mindenki nem lehet nagyságos úr. Ha neki annyi jutott a földi javakból, nekem meg csak ennyi mit tegyek. Én hálás vagyok neki azért, hogy munkát, és megélhetést biztosít számomra. Én másodmagammal jól elférek abban a szobában. Teszünk róla, nem is leszünk sokkal többben, nem muszáj itt rakásra csinálni a gyereket, mint némelyek, azután meg jajgatnak, hogy nem férnek.

Úgy látom, nem nagyon tetszik neked ami itt van, akkor minek jöttetek ide?”

- „Mert nem volt más választásunk” - mondom.

- „Hát akkor ne fesselegj, ne keresd az igazságot, úgy sem mégy vele semmire.”

Hát így oktatott ki Jóska bácsi a Blaskovics uraság hűséges cselédje 1942 tavaszán.

A következő héten az idősebb öcsémmel együtt, aki később jött utánunk megkaptuk a fogatunkat. Bizony először félttem a nagyszarvú öröktől, s később is idegenkedtem tőlük. Ezért, ha tehettem

szívesebben vállaltam más munkát. Így sűrűn voltam takarmányos gyalogos, kaptam beosztást a juhászatban, ahol a cigálya falkát bízta rám a számadó. Mint juhász rosszul vizsgáztam, mivel a kutya nélkül a falka már az első nap rám kapott, s arra ment amerre akart. Leginkább a kukoricatáblát célozták meg. Így nagyon örültem, amikor betegségéből felépülve a juhász visszajött, s átvette az őrzést.

Mikor megkezdődött a több ezres juhállomány nyírása, és a számadó gyapjútaposót kért a béresgazda engem jelölt ki erre a feladatra. Hát nem valami tiszta munka volt az. A hodály padlásán állványra felfüggesztett szalmazsák méretű szákba kellett állni, s egy-egy állat összegöngyölt gyapjút átvenni, s a lábam alá gyúrni, s jól megtaposni, hogy minél több beleférjen.

Különösen, míg csak a zsák alján voltam, nagyon kellemetlen volt, mivel hullt rám a por, s az átható fagyúszag ugyancsak csavarta az orrom. Egy-két nap után megszoktam. Az egyik juhásztól kaptam egy nagyszélű öreg kalapot, így a gyapjúhulladék nem szóródott a nyakamba.

A nyírás több hétig tartott, s én jól éreztem ott magam. Napközben is volt idő egy kis pihenésre, hazajártam ebédelni. Amikor a nyírók abbahagyták a munkát, mehettem haza. A fagyútól a bőröm kifinomult. Nagyon sajnáltam, amikor a nyírás befejeződött.

Másnap munkára jelentkeztem a béresgazdánál. A társak évődtek velem.

- „Nézétek a kalácsképűjét, hogy kisimult, hogy kifinomodott, olyan a képe, mint egy úrfinak.”

- „Na! - mondta a béresgazda nevetve - elmégy Jóska bátyádhoz takarmányos gyalogosnak, had törje fel a villanyél azt a finom tenyeredet.”

Így telt el pár hónap, s kezdtük megszokni az uradalmi életet. A kis szobából minden hajnalban négyen indultunk munkába, apám, s mi hárman fiúk. Az idősebb húgom, ha volt munka napszámot vállalt a magtárban. Mivel úgy adódott, apám elvállalta a tarka gulya őrzését, gondozását. A fiatalabb öcsémet maga mellé vette bojtárnak. Nagyon szerette ezt a munkát. Az állatok őszi a legelőn voltak, amikor beteleltek a nagy istállóban fedél alatt végezték az etetést, gondozást.

Mondogatta is: - „Fiam az ötven éves tanyai élet fáradalmaid most pihenem ki.”

Mi ketten az idősebb öcsémmel továbbra is a béresgazda hatáskörébe maradtunk. Öcsém egykettőre megtanulta a fogathajtást. Úgy kommandírozta az először félelmetesnek látszó, nagyszarvú négyes fogatot, hogy öröm volt nézni. Az én helyzetem annyiban változott, mivel a családból négyen dolgoztunk, számomra lehetővé vált, hogy ne komenciós, hanem hónapos legyek. Ez annyit jelentett, hogy nem komenciót, hanem havi bért kaptam. Úgy emlékszem ez 17 pengő volt. A nekem járó kenyérgabona fejadag értékét ebből vonták le. Az állandó jellegű fogathajtástól így megszabadultam. A béresgazda az igényeknek megfelelően különböző munkaterületekre osztott be. Legtöbbször takarmányos gyalogosnak, de voltam kőműves mellett segédmunkás, sőt néhány napig még udvaros is.

Mikor megkezdődött az aratás, s ezt követően a cséplés, az uraság a gabona nagy részét nem

rakatta asztagba, a cséplés közvetlen gépbehordással történt. Ebben, mint fogathajtó vettem részt. Ez nem volt nagyon nehéz munka, csak jól kellett megrakni a szekeret kévés gabonával. Én a kocsirakást az előző években jól megtanultam, így különösebb gondom nem volt. A hordás befejezése után, a nagyterületű tarlók ugarolását az ökörfogatok végezték. Volt valami felemelő abban, amikor harminc - negyven fogat kettes ekével felszerelve felsorakozott a tábla szélén, és egymás után elindult. A friss föld szaga keveredett a tarlóvirág illatával, a fiatalabb hajtók fütyültek, daloltak, mintha sajátjukat szántották volna.

Gilicze János tanulmánya tartalmazza a birtok 1859-es adatait, így van összehasonlítási alap ahhoz, hogy az uradalom 80-90 év alatt hova fejlődött. Egyértelműen megállapítható, hogy Blaskovich Bertalan utódai jó gazdák voltak, s tovább fejlesztették azt, amit elődjük rájuk hagyott.

1942-ben a 8 szobás helyett egy 28 szobás angolparkkal körülvett, tenispályás kastély biztosította a lakók kényelmét. Az első világháborúig a birtok területe 7777 kat. holdra növekedett. A háború utáni a Nagyatádi féle földreform lecsípett belőle pár száz holdat, de mivel az új tulajdonosok nem tudták fizetni a vagyonszállást, a föld visszakerült az uradalomhoz. Az állattenyésztés fő ága tekintettel a nagy rét, és legelőterületre most is a juhászat volt. Az állomány 1942-ben 7000 db körül volt, 90%-a merinói fajta, amit a gyapjújáért tenyésztettek.

Volt pár száz darab cigája a hússzükséglet fedezésére. Az állomány számára a nyolcvan évvel ezelőtti kettő helyett, most 6 nagy befogadó képességű istálló állt rendelkezésre.

A nyolcvan évvel ezelőtti számbavétel az igavonókon kívül szarvasmarha állományt nem talált. 1942-ben a 160 db igásökrön kívül a 200-at is meghaladta a szarvasmarhák száma. Ebből 50 db fejős, 50-60 db magyarfajta az igavonók pótlását biztosító tehén volt, a többi növendék.

A birtok a számbavételkor 4 db igáslovat talált. Most 60 db körül volt az erőstestű, félmura lovak száma.

Ezen kívül volt 10 db, amit csak a hintó elé fogtak. Az állatok számára nagyméretű istállók álltak rendelkezésre.

A régi összeírás sertésállományt nem említ. 1942-ben több száz, főleg mangalica sertés volt a telepen. Ez elsősorban a cselédség komenciószalonna szükségletének kielégítésére szolgált. Baromfi tartás csak a kastély konyha szükségletére volt méretezve. A birtok számbavétele szerint Blaskovich Bertalan csak kenyér, és takarmány gabonát termelt. A talált mennyiség alig több mint 3000 m mázsa. 1942-ben a birtok ennek a többszörösét állította elő, ez mellett nagy területen termelt ipari növényeket, cukorrépat, kendert, ricinust, lent. Az uradalmat a csanádpalotai vasútállomással keskeny nyomtávú gazdasági vasút kötötte össze. Az áruszállítás jelentős része ezen történt.

A talajművelés szántás, vetés, növényápolás a betakarítás 80 évvel ezelőtt kizárólag állati, és emberi erőre volt alapozva. 1942-ben már igen jelentős géppark állt rendelkezésre. A szántás fő

eszköze, a gőzeke volt. Ezzel rövid idő alatt hatalmas területet lehetett megművelni. 1942 őszén megjelentek a traktorok, s a gőzekével nehezebben megközelíthető területek szántását végezték, egyre inkább szükségtelessé téve az ökörfogatok ilyen irányú igénybevételét.

A vetést, most lóvontatású vetőgépekkel oldották meg, nyolcvan évvel ezelőtt, ez kizárólag kézi erővel történt.

Furcsamód a gabona, és egyéb termények betakarításánál el volt maradva a gépesítés. Itt 1942-ig szinte kizáróan az emberi erő dominált, részesaratók, summások igénybevételével.

Ekkor jelentek meg a marokrakó gépek, amelyek egy-egy kéve gabonát raktak le a talajra csak kötni, keresztelni kellett utánuk. Ezekkel a gépekkel végezték a kender, és a len levágását is, jelentősen meggyorsítva, megkönnyítve a betakarítási munkát.

Sok munkával járt a cukorrépa, és a ricinus termesztése. A répát géppel elvetették, de az ápolása, felszedése emberi erővel történt, summások közreműködésével. A ricinus vetése, ápolása, szedése, csak kézi erővel volt megoldható. A nagy állatállomány szükségessé tette a nagymennyiségű takarmány termelését. A juhok, szarvasmarhák számára a széna, és egyéb tömegtakarmányok előállítása volt a legfontosabb. Az uradalom nagy súlyt helyezett a rét, és legelő gazdálkodásra. Minden tavasszal megtörtént a rét, és legelő területek fogasolása, gyomtalanítása. A fűszéna levágása, ahol csak lehetett géppel történt.

A kaszálógépeket lovak vontatták.

Jobb esztendőekben – mint 1942-ben – hatalmas mennyiségű réti széna gyűlt össze. Számottevő volt a lucerna terület. Ez mellett az uradalom termelt őszi-, tavaszi árpát, zabot, zabosbükkönyt. Nagy területen vetettek kukoricát. Minden arra való mellékterméket, kukoricaszárat, tavaszi árpa-, és zabszalmát, búzapolyvát takarmányozásra használtak fel.

Tépett kukoricaszár, zabszalma, búzapolyva, valamint nyers répaszelet keverékéből nagy mennyiségű siló készült, amit ancellának hívtak.

A földhányással körülkerített szénáskertekben a réti-, s a lucernaszénát nagy kazlakban tárolták, mind a réti-, mind a lucernaszénát porciózták. Szigorúan meg volt szabva, hogy egy-egy állomány hány porciót kaphat.

A porciózást, illetve a porciók elosztását egy idős ember Gáll Pista bácsi irányította, s nagyon ügyelt arra, hogy a takarmányosok egy fél marékkal sem vigyenek el többet, mint ami elő volt írva. Az egyéb szalma, és polyvakazlak a majoron kívül egy-egy tábla szélén voltak elhelyezve, jó néhány a gazdasági vasút mellett, hogy a szállítás a téli, és a kora tavaszi időszakban is megoldható legyen.

Jól megoldott volt a szemestermények tárolása. A két, emeletes magtár több mint száz vagon befogadására volt alkalmas. Ez mellett a gazdasági épületek egy részének padlástere több tíz vagon szemestermény elhelyezését tette lehetővé.

Az ott eltöltött idő alatt azt láttam, hogy az uradalom nagy gondot fordít a termőtalaj szervesanyag utánpótlására. Ezt az évente összegyűlő óriási mennyiségű istállótrágya lehetővé is tette.

A trágyahordást a cséplés, és az ugarolás befejezése után ökörfogatok végezték. A trágyát a kijelölt táblák szélén ún. szarvasokba rakták. Egynek-egynek hossza 50-60, szélessége 3-4 a magassága 2 méter volt. A tetejére hányt föld védte a kiszáradástól. Az istállótrágyázást évente több száz kat. holdon végezték el. Kisebb mértékű műtrágyázás a rét, és legelő területeken volt. A szántóterületek az adottságoktól függően kisebb-nagyobb táblákra voltak osztva. A teljesség igénye nélkül sorolom fel őket, elnevezésük szerint.

Nagycsárdai, kiscsárdai, erdőmögötti, lupujhalmi, faiskolai, cserépgödri, vágotthalmi, feketehalmi, bibickuti, dán-danada, vasútmögötti, templomtelki, Rizsik, sóskuti, kutricai, szénáskerti.

A legelőkön nagy hozamú ásott kút biztosította az állatok itatásához szükséges vizet. Ilyenek az istállók, juh-hodályok mellett is voltak. A majorban, de a külterületen is volt néhány „Norton” rendszerű csőkút. Ezek vize emberi fogyasztásra is alkalmas volt.

Az eddig elmondottak nagyjából a Blaskovich család történetére, az uradalom területi, termelési viszonyaira vonatkoznak, s visszaemlékezésen alapulnak.

Ez után szólni kell arról is, hogy milyen volt az a munkaszervezet, amely ezen a viszonylag nagy területen a termelést, annak folyamatosságát biztosítani tudta.

Több mint ötven év távlatából én úgy látom, hogy az uradalom állandó alkalmazottainak száma nem volt magas.

Blaskovich Péter kis létszámú apparátussal oldotta meg a termelés tervezési, szervezési, és irányítási feladatait.

A piramis csúcán az uraság állt. Közvetlen alárendeltségben egy magas képzettségű agrárszakember, valamint számszaki képesítésű számtartó tartozott.

A géppark, és a szerelő, javító műhely élén középfokú műszaki végzettségű főgépész állt. A termelési folyamatokban igen fontos szerepük volt az ökörfogatoknak. Az itt dolgozók irányítását a béresgazda látta el. A lovasfogatok munkájáért a kocsisgazda felelt.

A növénytermelési ágazatban tevékenykedtek a munkafelügyelők (3 - 4 fő). Ezeket botosoknak, csószöknek hívták, főleg az idénymunkások ellenőrzése, irányítása volt a feladatuk.

A magtárosi, raktárosi feladatokat egy-egy idősebb ember látta el. Ezeknek - tudtommal - erre külön képesítésük nem volt. Jól tudtak írni, számolni, s ez mellett becsületességük, az uradalom iránti hűségük vitán felül állt.

A kastélypark, és a kis területű kert gondozását 2-3 kisegítővel szakképzett kertész végezte, akit főkertész úrnak tituláltak.

Az uradalomban dolgozott egy kovács, egy bognár, egy asztalos, egy szíjártó, és egy kőműves szakember. Kisegítője esetenként a kőművesnek volt. Ezek a szakemberek a felmerülő javítási munkákat végezték.

A kastély személyzetéhez tartozott egy szobainas, két szobalány, egy szakácsnő, két konyhalány, és egy udvaros. Az uraság közvetlen szolgálatára állt egy személygépkocsi vezető.

A nagyszámú állatállományt illetően csak a juhászatnak volt függetlenített vezetője a juhászszámadó személyében. A dolgozók létszáma 6-7 fő volt. A tehenészetben egy fejőgulyás, a növendékállománynál szintén egy gulyás egy - egy kisegítővel, az ökörállomány pótlását szolgáló magyar tehenészetben, egy gulyás egy kisegítő bojtárral dolgozott.

A több százas sertésállomány gondozását két bojtárral a számadó látta el.

A parádés istállónál két kocsis, s egy lovászfiú működött. A baromfiállomány gondozása egy idősebb asszonyra volt bízva. Mindent összevetve az állandó foglalkoztatottak létszáma a következőképpen alakult.

Az irányításban résztvevők létszáma

15 fő

A fizikai dolgozóké

105 fő

József Attila: Hazám

(részlet)

„Nem adna jogot a parasztnak,
Ki rág a paraszt kenyere
A summás sárgul, mint az asztag,
De követelni nem serény.”

Mivel az uradalom jelentős területen termelt cukorrépat, kendert, ricinust ezek műveléséhez több száz idénymunkást alkalmazott. Ezeket a közeli szlovák községekből toborozták, de jöttek a békés megyei Dombegyházáról is. 1943-ben került alkalmazásra jelentős számú cigány idénymunkás is.

A munkások elhelyezése a legegyszerűbb tisztasági, egészségügyi követelményeknek sem felelt meg. A legelőre kihajtott állatok trágyától kitakarított istállója volt a szállásuk. Az istálló elé lerakott szalmából olyan fekhelyet készítettek maguknak, amelyet tudtak. A holmijuk egy részét, és az élelmet a jászolban tartották, állandó küzdelmet folytatva az egerek, és patkányok ellen. Az ivásra, főzésre alkalmas vizet szükség szerint odahúzatott lajt biztosította. Mosakodásra az épülethez tartozó itatókút vályújában volt lehetőség. A főzéshez szükséges tűzhelyet két élére állított téglával, s a ráfektetett bádoglemez szolgáltatta. Illemhely a szálláshoz nem tartozott. Ilyen irányú szükségletét mindenki ott végezte el, ahol tudta.

A rossz körülmények ellenére én úgy láttam, hogy a munkások nem hanyagolták el magukat. Hetenként tisztát váltottak, a férfik megborotváltak, s a szennyes ruhák mosását is megoldották valahogy. Egyébként soha nem hallottam, hogy az elhelyezésük miatt zúgolódtak volna. Megszokhatták, mivel a körülmények minden uradalomban hasonlóak voltak.

Helyzetük annyiban különbözött az uradalmi cselédekétől, hogy az idénymunka befejeztével saját otthonukba térhettek haza.

Az eddig leírtak döntően az uradalom történetére, területi adataira, a termelési ágazatokra, a termelést megvalósító munkaszervezetre, a főlé-, és alárendeltségi viszonyokra vonatkoztak.

Ezek után essék bővebben szó arról, hogy milyen is volt a négyes konyhák világa. Milyen is volt az életük azoknak az embereknek, akiknek az uradalmi cseléd sorsa jutott?

Volt e becsületük, milyen mértékben részesültek az általuk kemény munkával megtermelt földi javakból?

Kimutathatóan 80-90 év alatt megduplázódott az állatférőhelyek száma, s ezek az épületek egytől-egyig téglafalazatú cserép, vagy palatetősek voltak méretezve az állatlétszámhoz, ellátva jó fűdémszerkezettel, így a megfelelő hőmérséklet az állatok számára télen is biztosítva volt.

Egyvalami hiányzott ezekből az épületekből. Néhány négyzetméter külön helyiség a gondozó számára, ahol ha egy kis szabadideje volt pihenhetett, tisztálkodhatott volna.

Jellemző, hogy az ököristállóban a hálós számára biztosított vacok úgy volt elhelyezve, hogy az ökör nem egy esetben lerondította a hálóst.

Az épületek világítására olajmécses szolgált. Ennek füstje keveredett az ammóniával telített levegővel.

Kivétel a parádés lovak istállója, ahol az állatférőhelyektől elkülönítve ágy, asztal, szék állt a gondozó rendelkezésére, s a világítás petróleumlámpával történt.

Mindebből kitűnik az, hogy a termelés közvetlen feladatait megvalósító ember milyen körülmények között dolgozik. Enyhén szólva nem volt fontos az uraság számára.

Az életminőség alaptényezője a lakás. Az, hogy az ember milyen lakásviszonyok között él, az egyéb körülményekre is rávilágít. Jó Apámtól sokszor hallottam, hogy milyen nagy biztonság az, ha az embernek saját otthona van, ahol bármi történik is vele, meghúzódhat. Sokat emlegette azt a nádfedeles kis tanyát, amelynek falazatát a komákkal kalákában verték fel, s milyen nagy

öröm, és boldogság volt, mikor a kívül-belül hófehérre meszelt saját hajlékba beköltözhettek. Azután jött az első világháború, s mire a hosszú hadifogságból hazakerült, a tanyának már a helyét sem találta meg, s a hajléktalanok szomorú sorsát kellett élnie, külön robotolni azért, hogy fedél legyen a feje fölött.

Az uradalmi cselédek 90%-a hasonló helyzetű volt. Csak egyik cselédlakásból a másikba mehettek. Legfeljebb a módosabb gazdákhöz bérestanyásnak szegődhettek el, de az esetek többségében a kizsákmányolás ott még nagyobb volt, mint az uradalomban. A cselédlakásokat, legalább is a négyeskonyhásokat még az alapító Blaskovich Bertalan építette, s azokon az utódok semmit sem változtattak, semmit sem bővítettek.

Az ilyen lakások száma 40 volt. Ez azt jelentette, hogy a családok többsége itt lakott. A szobaméret, ahogy már említettem 17 négyzetméter volt, s ehhez egy 5 négyzetméteres kamra tartozott. Valamennyi helyiség földes padlójú. A szobából legalább 3 négyzetmétert elvett a beépített kemence, így a bútorok elhelyezésére 14 négyzetméter maradt. Elképzelhető, hogy ez egy 6-8 tagú család számára milyen zsúfoltságot jelentett. Ebben a szobában zajlott a család élete. Minden hajnalban innen indultak a férfiak munkába. Ez volt a háló, az étkező, és a mosakodó hely. Különösen télen nagyon nehéz volt itt az élet. Erre a szűk helyre szorult be a család. Az esős őszi, téli napokon elázva jöttek haza az emberek. A kemencén száradtak a vizes ruhák, a padkán a lábbelik. Mivel az illemhely távol volt a kisebb gyerekek itt végezték a dolgukat, s ha a háziasszony babot főzött – ez a szegényeknél

gyakran előfordult – még bűzősebb lett az amúgy is rossz levegő. A szobák fűtése szalmával történt. A fűteni valót 2-3 napra bekészítették a kemence elé. Így az egyébként tágas konyhában csak annyi hely maradt, hogy a szobákat meg lehetett közelíteni. A szalma ott volt közvetlen a tűzhely mellett, ahol naponta főztek, szinte csoda, hogy tüzeset nem fordult elő. Különösen ünnepnapokon a konyha négy sarkában egyszerre készült az ebéd. Télidőben a hideg mennyezetről lecsapódott a gőz, s a bent levők fejére csepegett.

Egyébként, a négyeskonyhák lakói néhány kivételtől eltekintve jól megvoltak egymással. A konyha békéje az asszonyoktól függött, mivel ők voltak otthon. Vita, nézeteltérés leginkább a gyerekek miatt történt, a közöttük sűrűn előforduló verekedések, csínytevések miatt. Ilyenkor minden anya a saját csemetéjét védte. Ezek azonban nem fajultak gyűlölködéssé.

Az egymásra utaltság nagy összetartó erő. Nem egyszer voltam tanúja annak, hogy az asszonyok egymást segítették a főzésnél, a kenyérsütésnél apró kölcsönökkel, mivel a szegény embernél mindig hiányzott valami. Hol a só, hol a paprika, hol a cukor fogyott el, vagy a lámpába való petróleum, s bizony sokszor a rávaló is hiányzott. De ha a pénz meg is volt a beszerzés sem volt egyszerű. Bevásárolni csak a 3 km-re levő Királyhegyesen, vagy Csanádpalotán lehetett, ami 12 km-re volt.

Ha megbetegedett valamelyik családanya, akkor különösen jól jött a segítség. Ilyenkor a többiek egymást váltva látták el a beteg gyermekeit, főztek, takarítottak nála.

Milyen volt a cselédek élelmezése az általam is megélt időszakban?

**Petőfi Sándor: Magyarország
(részlet)**

**„Te sem termettél ám szakácsnak,
Magyarország édes hazám.
A sült egy részét nyersen hagynád,
S megégetnéd másoldalán.
Míg egyfelől boldog lakóid,
Mégfűlnak a bőség miatt,
Hát másfelől meg éhhalállal
Megy sírba sok szegény fiad.”**

Mivel már második évben állt háborúban az ország, a korábban sem valami bőséges élelmezés még szűkösebbé vált. A törvény által meghatározott liszt fejadag, amit negyedévenként komencióként mértek ki, különösen a sokgyermekes családoknál, akárhogy takarékoskodtak vele nem volt elegendő. Komencióba mértek szalonnát is – a mennyiségre már nem emlékszem – de ha nem sikerült hízót vágni – s ez sok háztartásban előfordult – akármilyen csínján bántak vele a harmadik hónap elejére elfogyott, és zsírozó nélkül maradt az egész család. Ráadásul a szalonna legtöbbször avas volt, s bár erősen sózták, a kukac is megtalálható volt benne.

Ilyen helyzetben sok családnál valós volt a mondás, hogy „üres konyhának bolond a gazdasszonya”.

A kevéske búzalisztet legtöbbször kukoricával pótolták, de beleszították a korpa egy részét is. Ha

bővebben volt burgonya – 1942-ben bőven termett – a kenyér sütésénél azt is felhasználták. Különösen nehéz helyzetben voltak azok, akiknek sok apró gyermekük volt. Ezek állandóan a kenyeret követelték, de az anyának akárhogy is fájt, meg kellett tagadnia, hogy holnapra is jusson.

Ezért aztán sűrűn került az asztalra puliszka, s az már fejedelmi vacsorának számított, ha egy kis tejet önthettek rá vagy zsír került a tetejére.

Ugyancsak jó ételnek számított a hajában főtt, vagy a sült krumpli különösen, ha zsírba mártogatták, de sokan paprikás sóval fogyasztották. A cselédkonyhán hetenként többször is menüként szerepelt a szárazbab levesként, főzelékként. Sokszor láttam, hogy a babfőzeléket a gyerekek kenyérre kenve ették.

A társak közül nem egy, hajában főtt krumplit hozott reggelire, ebédre és kukoricás kenyérral azt ette.

- „Szalonnát nem hozhatok – magyarázta – mivel az asszony azzal főz.”

Mivel állattartásra korlátozott mértékben lehetőség volt, a cseléd tarthatott tehenet, egy anyakocát a szaporulataival, és baromfit. Tehene csak kevés családnak volt, de sertést, baromfit (tyúkot, kacsát) már többen tartottak. Voltak néhányan, – főként az asszony lustasága miatt – hogy nem rendelkeztek állatállománnyal. Ezek a családok abból próbálták megélni, amit komencióba kaptak. Ahol tehenet tartottak bőven volt tej, még eladásra is jutott, ami nagyon kapós volt, mivel a többségnek úgy kellett megvásárolni, ha tejet akart fogyasztani.

Tanúja voltam annak, hogy egy ötgyermekes családanya, mindennap egy liter tejet vásárolt, s cikóriával egy nagy lábas kávéfőzőt főzött, és azt dúsította tejjel, beledobva néhány szem kockacukrot is. Így az egész család jóllakott. Ahol volt baromfi vasárnaponként az főtt a fazékban. Többnyire pörköltnek készítették, bő lével, burgonyával vagy galuskával fogyasztották. Gyümölcs a család asztalára csak ritkán került, mivel gyümölcsfa még az uradalmi kertben sem igen akadt. A boltokban olcsón lehetett kapni gyümölcsíz, amit „hitlerszalonnának” hívtak. Ez volt a sütemény tölteléke, és a gyerekeknek ezzel készült a lekváros kenyér.

A szegény emberek számára kincs volt a cukor. Leginkább csak nyolcad kilót vásároltak, s ha már negyed kilóra is tellett, az bőséget jelentett. A gyerekeknél eseményszámba ment, ha egy-egy szem kockacukrot kaphattak, az meg különösen, ha az anyjuk a piacról hazajöve 10 dekányi selyemcukrot osztott szét közöttük.

A mi családjunk, mivel négyen dolgoztunk, az ételmezés terén is a jobb helyzetűek közé tartozott.

Az én havi pénzkeresetem a háztartás kiadásait szerényen fedezte. Minden év végén vágunk hízót, jó anyánk nevelt baromfit. Így hetenként többször is hús került az asztalra. A kenyérnek valót nálunk is kukoricával, burgonyával kellett pótolni, de egyik komencióosztástól a másikig elegendő volt. Amíg a saját vágású szalonnából tartott, addig a komenciós nem nagyon kellett. Anyánk inkább kisütötte, s a zsírját hájában főtt vagy sült krumplival tálalta fel.

Kukoricalisztből tejjel, cukorral nagyon finom málát tudott sütni, s a kevéske első lisztből úgy kéthetenként, még kalácsot is.

Az uradalmi cselédek, különösen a béresek, kocsisok nagyon nehéz körülmények között dolgoztak. A munka hajnalban kezdődött, és még a nyári időszakban is estig tartott. A tavaszi, nyári, kora őszi hónapokban könnyebb volt a dolgozók helyzete, mivel nem szenvedtek az időjárástól. De mikor beköszöntött a késő őszi esős időszak, jött a tél kemény hideggel, havazással bizony meggyötörte őket, mivel az időjárástól függetlenül dolgozni kellett.

1942 őszén a summások a cukorrépat felszedték ugyan, de a beszállítása a csanádpalotai vasútállomásra, már a cselédekre maradt.

A szállítás, a gazdasági vasútvonalon történt. Ennek meghosszabbítása, ún. repülővágánnyal valósult meg. Egy-egy 6 méteres szakaszt három ember vitt oda, és fektetett le a répakupacok mellé. Az összeszerelést a műhely dolgozói végezték. Az így kiépített vonalra lovak vontatták a szállító lórékat a tábla végére. Ekkorra egy munkacapat kibontotta a répakupacokat, és megkezdte a rakodást. A munka novemberben kezdődött, és áthúzódott a következő év februárjára. A sár, a hóesés nem volt akadály s az ott dolgozók legtöbbszörének a ruházata nem felelt meg az időjárási viszonyoknak és sokat szenvedtek miatta.

1943 őszén hasonló volt a helyzet, nehezítve azzal, hogy egy kisebb tábla cukorrépa is szedetlen maradt. Ennek felszedését a cselédekkel végeztette el az uraság.

Máig is rossz emlékem, ahogy szakadó havas esőben szedtük a répát. Anyánk azt sem tudta, hogy takarítsa ki a sártól, hogy szárítsa meg ruháinkat, lábbelinket. Ezt követte a hónapokig tartó szállítás, hasonló megpróbáltatásokkal, mint az előző évben.

Az állatállomány betelelése után, én szinte állandó jelleggel takarmányos gyalogos munkás voltam. Különösen a téli hónapokban embert gyötrő, kemény munka volt ez. A nagyszámú állatállomány számára biztosítani kellett a folyamatos takarmány ellátást, így ha esett, ha fűjt menni kellett. Különösen a nagy havazások idején külön gond volt a nagy takarmány kazlak megközelítése, a hótól való kibontása, megtakarítása. Még annyi év után is visszaemlékszem 1942 karácsony szombatjára, amikor Jóska bácsival, – akivel az uradalomban első munkanapomat töltöttem - egy szamár vontatta lóréval korán reggel, csikorgó hidegben elindultunk a gazdasági vasút melletti zabszalmakazalhoz. Jó időbe tellett mikorra sikerült a behavazott kazal tetejére felmászni, letakarítani a havat, majd megkezdeni a rakodást. Mire beérkeztünk, és lerakodtunk a juhhodály elé, dél körül járt az idő. Ekkor jött oda az öreg számadó, rövidszárú tajtékpipával a szájában.

- „Idefigyelj Jóska öcsém! Ha nem akartok az ünnep másnapján dolgozni, még egy lóréval be kell hoznotok, mert ez kevés lesz.”

Jóska bácsi mérgelődött egy sort, majd azt mondta.

- „Menjünk haza, kapjunk be valamit s induljunk, mert ránk esteledik. Fene ezt a telhetetlen vén

Bacsót – a nagy orra miatt a háta mögött így hívták a számadót – tömjük meg zabszalmával.” Még dél sem volt, úton voltunk. Mikor megálltunk a kazal mellett, Jóska bácsi káromkodott egy cifrát.

- „Adogassad öcsém, rakjuk meg a lórét rendesen, nehogy ez a vénember még ezt is kevesellje.”

Így, mikorra a legalább négy méter magas rakománnyal elkészültünk, lement a nap. Mikor indulnánk, kiderült a szamár meg se tudta mozdítani a lórét.

Eltelt vagy félóra mikorra rájöttünk, a keréken levő hó ráfagyott a sínre. A másik félóra azzal telt, hogy a rakomány alá bújva a villa nyelével levertem a ráfagyott havat a sínről. Mire nagy nehezen elindultunk teljesen besötétedett. Útközben a szamár kétszer is megállt pihenni egy félórát. Nyolc óra körül járt az idő, mire átfázva, elfáradva beértünk a hodály elé. Az otthoniak nem tudták elképzelni, hogy mi van velünk. Ilyen volt az én karácsonyestém 1942-ben.

A téli időszakra esett a több kilométer hosszú, a birtok határán levő akácos erdősáv nyesése, ritkítása. Az időjárás itt sem volt akadályozó tényező. Csikorgó hidegben, hóesésben végezték ezt a munkát.

A kastélyhoz két nagy jeges pince is tartozott. Ennek a feltöltése csak legalább 20 fokos hidegben volt megoldható, amikor a kastélyhoz nem messze levő tó vize 5-10 cm vastagon befagyott. Ez a munka is több napig tartott. Az ott dolgozók a jég hátán fogyasztották el ebédjüket. A jégről lecsepegő víz eláztatta a ruhájukat, lábbelijüket, s mikor a munka úgy késő délután befejeződött,

alaposan elfáradva, átázva kerültek haza. Nagyon nehéz munka volt a juhodályokban egész télen összegyűlt, s a juhok által letaposott trágya kihordása, amit a kocsisok végeztek gyalogmunkások közreműködésével.

1943-ben nagyszámú cigány vendégmunkás alkalmazására került sor. Egy nagy tábla kukorica betakarítását végeztették velük. A törést, valamint a termés behordását elvégezték valahogy, a számukra készített kapaszerű szárvágóval a szarát is levágták, de kévébe kötni, kúpba rakni már nem voltak hajlandók.

Mivel a kukoricaszárra, mint takarmányra nagy szükség volt, az uraság a cselédséget hívta fel, hogy kat. holdként fél kiló szalonnáért, két pengőért vállalja el a kévébe kötést, s a kúpba rakást. Természetesen munkaidő után este, éjszaka. A nagy rászorultságot mutatta, hogy a cselédek éjszaka elvégezték ezt a munkát.

Mi is rendbetettünk vagy három holdat, amiért 6 pengő, és másfél kiló szalonna járt. Ez a térítés megközelítően sem volt arányban azzal a munkával, amit hárman, éjszakába nyúlóan végeztünk.

Petőfi Sándor: A nép nevében
(részlet)

„Mit ér ekként szólni: itt a bánya!
Kéz is kell még, mely a földet kihányja,
Amíg föltűnik az arany-ere.....
S e kéznek nincs semmi érdeme?”

Az uradalomban eltöltött 2 és fél év alatt azt tapasztaltam, hogy különösen a nehéz, embert

gyötrő munkát végzőknek nem volt becsületük. Az uradalom egyre szűkösebb kenyeret vetett nekik, s rongyokat dobott rájuk.

Jellemző, hogy a négyeskonyhás tömeglakások a kastélytól jó fél kilométerre olyan helyen álltak, ahol egy bokor sem nőtt meg. Arra, hogy a házak előtt legalább téglajárda épüljön, a házak közelében jó ivóvizet szolgáltató kút legyen nem jutott a birtok jövedelméből. Azoknak az embereknek, akik közvetlenül álltak az uraság szolgálatában, mint a szobainas, szakácsnő, és a konyhalányok, a személygépkocsi vezető, a parádés kocsisok, könnyebb, kényelmesebb életük volt, s a becsületük is nagyobb volt.

A nagyságos úr lenézte a kérges kezű munkás embereket, és betegesen irtózott tőlük. Az eltelt időszak alatt soha nem láttam, hogy végig sétált volna a négyeskonyhás házak során. Ilyet a régebben ott lakó cselédek sem tapasztaltak.

Azt viszont személyesen láttam, amikor a kastélykerítés kapukilincsét könyökkel nyomta le, s lábbal rúgta be az ajtót.

Azt a kertész mellett dolgozó asszonyok mondták el, hogy amikor a hálósobához közel eső virágágyásokat takarították, a szobainas elküldte őket azzal, hogy idegesítik a nagyságos urat.

Személyes élményem volt, amikor 1943 nyarán egy idősebb cselédember a kastély előtti téren levágott füvet, két ökör vontatta szekerre rakta fel. Az állatok a légycsípéstől megvadulva nekirohantak az élősövénynek telepített orgonabokrokra. A hajtó nem tudta megállítani őket. A nagyságos úr éppen kijött az épületből, odasietett, ráordított az öregre.

- „Nem tudsz vigyázni te hülye!”

A cseléd vigyázzba állva próbált védekezni.

- „Nagyságos úr! A szekeret raktam, nem tudtam elibük állni.”

- „Nagyobb marha vagy, mint ez a két állat itt. Ha valami kár esett az állatokban levonom a béredből te szerencsétlen hülye!”

A közelben levők közül többen odaszaladtunk, és nagyobb baj nélkül kiszabadítottuk az állatokat a bokrok közül.

Az öreg hajtó elsírta magát.

- „Hallottátok, hogy lehordott a nagyságos úr. Pedig és nem vagyok hibás, nem állhatok előttük, amikor a szekeret kell raknom.”

Ugyancsak 1943 őszén történt, hogy egy fiatal béres összeszólalkozott a béresgazdával, aki a botjával végig vágott rajta. Erre a legény kicsavarta kezéből a botot, s a gazdát a falhoz szorította. Nagyobb baj nem történt, mivel a jelenlevők szétválasztották őket. Másnap reggel a fiú apját hívták az irodába, kezébe nyomták a felmondó levelet, azzal a felszólítással, hogy az uradalom területét azonnal hagyják el. Még aznap délelőtt két fogat odaállt a négyeskonyha elé, mivel ők nem voltak hajlandók elmenni csendőrök jelenlétében a holmijukat felpakolták, kivitték a birtok szélére, ott lerakták, és sorsukra hagyták őket.

Szerencsére jó idő volt. Sikerült nekik valahol helyet találni, s néhány nap múlva elköltöztek onnan.

1944 januárjában került sor az évenként szokványos körvadászatra. A kijelölt pontokon álló úri vadászokra, vagy 300 hajtó óriási kört

alkotva hajtotta rá a vadat. A rémült tapsifülesek tucatjával rohantak a puskacsövek elé.

A vadászok két puskával dolgoztak. A kilőtt fegyvert a hozzájuk beosztott fegyverhordozók átvették s megtöltve adták vissza. Így a vadak nem menekülhettek.

A második ráhajtásnál egy nyúlnak mégis sikerült kitörnie. Éppen az uraság katonabarátja egy alezredes szalajtotta el.

Az alezredes majdnem gutaütést kapott a haragtól. Ráfogta a puskát a fegyverhordozóra.

- „Te barom, te kétkelkezes hülye paraszt, hogy adtad a kezembe a puskát, te ökör. Lelőlek, mint egy kutyát.”

A fegyverhordozó, középkorú cselédember reszketve, vigyázzba állt a dühöngő úr előtt.

- „Bocsánatot kérek alezredes úr” - dadogta halálra váltan.

- „Elismered, hogy hibáztál te címeres ökör?”

- „Igen is.”

- „Voltál katona, te fajankó?”

- „Igenis.”

- „A hadsereg szégyene voltál te balfácán.”

- „Igen is.”

Urbán báró, a fiatal arisztokrata nem volt ilyen goromba. Ő a fácános meghajtásánál így biztatta a fáradt hajtókat.

- „Mozogjanak, mozogjanak! Az anyjuk jó istenit maguknak!”

Csak néhány példa arra, hogyan becsülték meg az urak azokat az embereket, akiket a sorsuk arra kényszerített, hogy szolgálják őket.

Mindehhez hozzátéve annyit, tisztelet a kevés kivételnek.

Milyen volt az egészségügyi ellátás a négyeskonyhák világában?

Igaz nem sok időt - két és fél évet - töltöttem el az uradalomban, de ez idő alatt azt tapasztaltam, hogy az állatok egészsége fontosabb volt az uraság számára, mint az embereké.

A cselédek egészségügyi ellátását illetően, egy csanádpalotai orvossal volt megállapodás. Egyébként a birtok területe közigazgatásilag Csanádpalotához tartozott.

Családunkban a már említett időszak alatt – szerencsére - nem történt olyan megbetegedés, ami orvosi vizsgálatot, vagy kezelést igényelt volna, így személyes tapasztalatom nincs.

Az uradalomnak, hódmezővásárhelyi állatorvossal volt szerződéses viszonya, aki rendszeresen kijárt végezni a soroltásokat, s rövid időn belül ott volt, ha valamelyik állománynál megbetegedést észleltek.

Arról nem tudok, hogy a lélek orvos kijárt volna, s erre a célra helyiség állt volna rendelkezésre.

Azok számára, akik az uradalom alkalmazásában voltak, ingyenes orvosi vizsgálat, és kezelés járt. Ez a hozzátartozókat nem illette meg. A vizsgálatra, kezelésre be kellett utazni Csanádpalotára. Erre a naponta közlekedő postáslóréval lehetőség volt.

Az orvos, az iroda által kiállított igazolás alapján fogadta a betegeket, s ahogy többektől hallottam kurtán, furcsán intézte el őket. Ráadásul az ilyen betegekhez goromba is volt.

Csak egy példa erre:

A gépjavító műhelyben dolgozó fiatalembernek megsérült a keze. A műhelyben bekötötték, s az fel

sem vetődött, hogy orvoshoz menjen. Dolgozott tovább. A műhelyfőnök csak akkor látta szükségesnek az orvosi vizsgálatot, amikor sebe elfertőződött, s a vérmérgezés gyanúja fennállt.

A kapott igazolással, megborotválkozva jobb ruhájában felöltözve jelentkezett az orvosnál, aki megvizsgálta, a szükségesnek látszó védőoltást beadta, majd rendbe tette a bekötözött sebet, azzal hogy pár nap múlva kontroll vizsgálatra jelentkezzen.

A beteg ekkor húzta elő az uradalmi alkalmazásról szóló igazolást.

Mikor az orvos meglátta, ráordított.

- „A fene egyen meg! Hát az uraság cselédje vagy, pedig nem látszol annak! Neked nem jár ilyen ellátás! Azt hiszed a nagyságos urad megfizeti ezt neked? Legszívesebben levinném rólad ezt a kötést! De most már mindegy, menj a fenébe!”

A fiatalember, - aki ha felvette a pesti nagybátyjától kapott használt, de finom szövetből készült öltönyt, tényleg nem látszott uradalmi cselédnek - nevetve mesélte el kalandját az orvossal, hozzátéve, látjátok milyen igaz az a közmondás, hogy ruha teszi az embert.

Az eset szomorú tanulsága azonban az, hogy a cselédember egészségügyi ellátása alacsonyabb színvonalon állt, mint az állatoké.

Az egészségügy alapvetően fontos feladata a terhes, a szülő nő gondozása. Az uradalomban eltöltött idő alatt soha nem hallottam, hogy a terhes anyákat védőnő, vagy orvos látogatta volna. Az a fogalom, hogy veszélyeztetett terhesség ismeretlen volt.

Szüléshez a Királyhegyesen lakó bábaasszonyt hívták, akiért kocsi ment be a faluba. Többször

előfordult, mire kiérkezett, megtörtént a szülés. Ilyenkor Krisztina néni - a major Krisztina mamája - működött közre, mivel a legfontosabb teendőket ismerte, levezette a szülést, rendbe tette az anyát és az újszülöttet.

Arról nem hallottam, hogy ez miatt a bábaasszonnyal összezördülés lett volna.

Mi fogadta a családba érkező újszülöttet?

Hát bizony legtöbbször a nyomorúság. A kelengyét foszlott ingekből, alsónadrágokból szabták ki, ebből készültek a kis ingecskék, bölcső helyett fekvőhelynek megtette a kisebb mosóteknő is.

Olyan cselédtől hallottam, aki korábban a mezőhegyesi ménesbirtokon szolgált, hogy ott a kancák fehér lepedőbe ellettek. A cselédasszonynak megfelelt a rongypokróc is.

Arról nem tudok, hogy a szülőnő, illetve a sokgyerekes családok szociális jellegű támogatásban részesültek volna.

Hogyan alakult a kiöregedett cselédembernek sorsa?

Nyugellátást nem kaptak. Akiket ismertem, azokat a családjuk, ha nehezen is eltartotta. Nem tudok arról, hogy ezek közül valaki a szegényházba került volna.

Ismerve, látva a helyzetüket, már fiatalon sokszor elgondolkodtam rajta, miért van ez így? Miért ilyen kegyetlen a sors, hogy ezeknek az embereknek, akik gyerekkoruktól kezdve egész életüket kemény fáradtságos munkával töltötték

el, annyi sem jutott, hogy saját hajlék legyen fejük felett.

Ha az én sorom is ilyen lesz, nem érdemes megöregedni.

**Ady Endre. Az öreg Kunné
(részlet)**

**„Tíz gyermeket hozott világra,
Küzdésre, búra, de vitézül,
Szalmás tetejű kunyhójában,
Az öreg Kunné halni készül ...**

**Kunyhó, olajmécs, munka, éhség,
Gyermek, rongy, szégyen és a többi
S végül a legnagyobb parancs jött,
Tessék a tüdőt kiköhögni. „**

Milyen tanulási, művelődési lehetőségek voltak ebben a világban?

Az uradalomban állami elemi iskola működött, egy tanteremmel, s kétszobás tanító lakással. A tanulói létszám 30 körül volt. Ahogy akkor hallottam, az uraság nem törődött az iskolával. 1942 őszén került oda új tanítónő, akinek a férje állítólag nagyságos úr volt. Az uraság, a reá jellemző lenéző modorban fogadta a tanítónőt, s az, amikor bemutatta a férjét, megjegyezte, itt a férjnek semmi keresni valója nincs, s nem volt hajlandó vele kezét fogni.

Azt beszéltek, hogy az illető kikérte magának a megalázást, és alaposan kiosztotta a másik nagyságos urat.

Az iskola, az akkori tanyai iskolák színvonalán működött, s a legalapvetőbb ismeretek elsajátítását biztosította. Továbbtanulásra egy-két kivételtől eltekintve lehetőség nem volt. Tudomásom szerint két fő, a szobainas, és az egyik munkafelügyelő fia tanult tovább piarista gimnáziumban. Az uradalom nem volt érdekelve, hogy a cseléd magasabb képesítést szerezzen. Még a múlt század végén is az volt az álláspont, ha cseléd tanul, ismeretekre tesz szert, nem lesz hűséges szolgálja az uradalomnak.

Magam is tapasztaltam, hogy az idősebb cselédek, különösen, akik ott születtek sem írni, sem olvasni nem tudtak, de nagyon szorgalmasak, hűségesek, becsületesek voltak. Az én korosztályom mivel már kötelező volt, az elemi iskola 6 osztályát többségükben elvégezték. Voltak olyanok is, akik 12 éves korukig 2-3 osztályig jutottak el.

Az elemi iskolát elvégző, illetve a 12 életévüket betöltő fiúk számára kötelező volt a leventefoglalkozásokon való részvétel.

Itt katonai előképzés folyt azzal a céllal, hogy a fiatalok megismerjék a katonai élet alapszabályait. (tisztelgés, alaki mozgás, formái, kézi fegyverek használata, célba lövés, gyalogos harcászati gyakorlatok, katonás, fegyelmezett magatartás.)

Az oktatók tartalékos altisztek voltak, akik igyekeztek azt a szellemet érvényesíteni, ami a hadseregben volt.

Szükség esetén keményen fegyelmeztek. Ennek módja a futtatás, fektetés volt.

Olyan is előfordult, különösebb indok nélkül futtatták, fektették a leventéket, nem törődve azzal, hogy amúgy is viseltes ruhájuk tönkremegy.

Szórakozási, művelődési lehetőségek az uradalomban.

Arra, hogy a cselédség a szórakozási, művelődési igényét kielégítse, külön erre a célra szolgáló helyiség biztosítva nem volt. A nagyságos úr nem engedte, hogy az iskolatermet összejövetelek céljára igénybe vegyünk. Az is igaz, a tanítónő sem kezdeményezett a felnőttek számára ismeretszerzéssel, művelődéssel kapcsolatos összejöveteleket.

Az uraság szemléletét jellemzi a következő epizód. 1942 őszén, néhányan, egyik este meglátogattuk a parádés istállóban dolgozó lovásziút, aki éppen hálós, ügyeletes volt. Az figyelmeztetett bennönket, csendesen beszéljünk, nehogy zavarjuk a lovak nyugalmát.

Talán félórát voltunk ott, amikor az ellenőrző körútját végző uraság betoppant.

- „Hát ti mit kerestek itt? - kérdezte szigorúan, majd az ajtóra mutatott - Mars ki! Az istálló nem kaszinó.”

Az ilyen szemlélet ellenére, s tárgyi feltételek mellett a cselédek egy része – különösen a fiatalok – megtalálta a módját, hogy szórakozzon, művelődjön.

Az összejövetelek helye a négyeskonyha volt. A fiatalok közül kerültek ki a zenészek, citerás, harmonikás, még egy hegedűs is akadt. Különösen tavasszal, nyáron, kora ősszel vacsora után valamelyik konyha előtt megszólalt a citera, vagy

a harmonika s már gyülekeztek is a fiatalok, s órákon át szólt a dal.

Minden szombat este volt táncmulatság, ami még télen sem maradt el. A rendezvényt cuhárénak nevezték, ez mindig másik konyhán volt, és általában éjfélig tartott. Ilyenkor citerára, vagy harmonika muzsikára ropták a táncot, csárdás mellett foxot, tangót, még keringőt is. Különösen a citerás Gál István – aki a legények között a legidősebb volt – tudott sok táncdalt, hallgató nótát, ismerte a legújabb slágereket is.

A tánc szünetében körbeálltak a fiatalok, és sorba szedték a szép hallgató nótákat, s nemcsak magyar nótákat, hanem híres daljátékokból, operettekéből is műsorra kerültek részletek (János Vitéz, Hány János, Gábor diák, Csárdáskirálynő stb.). Műsoron volt jó néhány megzenésített Petőfi vers, kedveltek voltak Dankó Pista nótái.

A mulatságokon szeszes ital nem volt, s mégis akár a táncban, akár a nótázásban fergeteges jókedv uralkodott.

Még egy lényeges dolog, ami a falusi mulatságokra jellemző volt. Itt verekedés nem fordult elő.

Ami az egyéb ismeretszerzési lehetőségeket illeti, mivel tudtommal rádiója senkinek sem volt, az újságolvasás jöhetett számításba.

Az újságot a gazdasági vasúton lóréval közlekedő postás hozta Csanádpalotáról, igény szerint. Mi, úgy emlékszem az Igazság című lapot vásároltuk meg. Ezen kívül ott volt olvasmánynak a kalendárium. Anyám minden év végén a Református Egyház által kiadott, és terjesztett kalendáriumot vásárolta meg.

Minden legálisan terjesztett kiadvány, ami a kezünkbe került az uralkodó politikai irányzatokat tükrözte, annak szemléletét igyekezett erősíteni. A háború igazságosságának elfogadtatása, a győzelmes befejezésben való hit erősítése, buzdítás, az áldozat vállalása, gyűlöletkeltés az oroszok, angolok, főként a zsidók ellen.

Emlékszem az egyik leventefoglalkozáson egy fiatal pap tartott előadást, aki a keleti fronton, mint tábori lelkész teljesített szolgálatot. Előadásában megrázó képet festett az orosz nép szenvedéséről, elnyomásáról.

- „A magyar hadsereg vállalva a némettel, felszabadító küldetést teljesít, ezért fiúk, ha reátok kerül a sor, minden áldozatot vállalnotok kell: A földön most Jézus Krisztus, és a Sátán harca folyik. A Sátánt a zsidóság képviseli. Ez az Istengyilkos nép megérett a pusztulásra, s ami most velük történik az Isten büntetése. Most bűnhődnek Jézus haláláért, nem méltóak a sajnálatra.”

A fiatalok körében erős volt a zsidógyűlölet. Kedvelt táncnóta volt, hogy
„Éljen Szálasi, Hitler, üssük a zsidókat
bikacsökkel!”

Ennek a gyűlöletnek nem volt alapja, mivel én magam, de társaim sem kerültek kapcsolatba zsidókkal, s nem tapasztalhattuk mindazt a rosszat, amiért megvetni, gyűlölni kellene őket. A mi uraságunk nem volt zsidó, s részéről általános volt a munkásembert lenéző, semmibe vevő, embertelen magatartás.

Itt kell leírnom, hogy 1943-ban aratási munkára egy csoport munkaszolgálatos érkezett az

uradalomba. A többi summástól elkülönítve helyezték el őket, munkaterületük sem érintkezett a többiekével. Úgy alakult, hogy egyik reggel közelről tanúja voltam annak, amikor feltűzött szuronyú katonák kísérték őket munkába. Megrázott a torzonborz, elcsigázott emberek látványa. Többé nem énekeltem a Szálasi nótát.

Én magam, aki szenvedélyes olvasó voltam, rendelkeztem egy Petőfi összes költeményét tartalmazó kötettel. A kötet verseit végigolvastam, a rövidebbekből nem egyet kívülről is tudtam.

Megtanultam részleteket az Apostol, a János Vitéz c. elbeszélő költeményekből. Baráti körben részleteket adtam elő a Helység kalapácsa c. tréfás elbeszélő költeményből.

Volt egy Móra, és egy Gárdonyi elbeszéléseket tartalmazó kötetem is. Rendelkeztem néhány akkor divatos német szerelmes történetet tartalmazó kötettel. Az uradalmi bognár Tóth Pali bácsi jóvoltából a kezembe került A pápák bűnei c. könyv, amelynek elolvasása alaposan megingatta vallásos meggyőződésemet.

A bognármestertől, aki nyíltan vallotta magát szociáldemokratának, kaptam egy Mónus Illés szociáldemokrata vezető írásait tartalmazó füzetet. Ezek az írások - ma is emlékszem rá - a német, olasz diktatúrákat bírálták, s az olasz irányított gazdálkodás csődjét bizonygatták.

Hát ilyen volt a művelődési, ismeretszerzési lehetőség a négyeskonyhák világában.

Mindazzal, amit leírtam, igyekeztem hű képet adni arról a világról, amelynek akaratomon kívül két és fél évig részese voltam, és ebben a sorsban százazrek osztoztak velem.

Illyés Gyula annak idején megírta a Puszták népe c. könyvét, amely vizsgálja, elemzi ennek a társadalmi csoportnak a helyzetét. Ez a mű bátor kiállítás volt a társadalmi lét legaljára szorított puszták népe mellett. Bemutatta, de érthetően ezt a helyzetet megváltoztatni nem tudta.

Ahhoz, hogy ezek a körülmények megváltozzanak, olyan társadalmi, politikai fordulatnak kellett jönnie, amely alapjaiban rázta meg, és sarkaiból fordította ki ezt a világot.

Éppen azért tőlünk nem lehet elvitatni, hogy számunkra 1945 a felszabadulást hozta. A szolgaság megszűnését, a felemelkedés, a kitörés lehetőségét, a szabadabb, emberibb életet.

A változás szükségességét néhányan azok is felismerték, akik annak a társadalmi formációnak a haszonélvezői voltak.

Utalok itt gróf. Károlyi Mihályra, aki 1918-ban saját birtokán kezdte meg a földosztást. Idesorolható a deszki földesúr, báró Gerliczi Félix, aki 1928-ban felparcelláztatta birtokát, s kastélyát az állam közcélra vásárolta meg. Befejezésül a földbirtokos családból származó dr. Kis György esperes plébános könyvéből idézem az alábbi részletet.

„hasonlóképpen örvendeztek a hajdani gazdasági cselédek, Földnélküli Jánosok annak, hogy 1945 után kaptak egy kis földcskét, háztáji birtokot. Természetes, hogy örült az uradalmi cseléd, aki eddig sokadmagával egy földes szobában lakott, s két-három családnak volt egy nyitott kéményű, közös konyhája, s ha gyermekei megbetegedtek nagyon komoly gondja volt, hogyan fizeti meg az orvost, és a patika költséget. Persze, hogy örült, amikor 1945 után rendes lakáshoz jutott, és az

általános betegbiztosítás következtében a gyógykezelés, a gyógyszer díjmentessé vált Magyarországon.”

Úgy gondolom, ha egy messze kívülálló így látta, s így értékelte a mi 1945 utáni helyzetünket, ennek igazságát nekem nem kell külön bizonygatnom.

II. rész

Versek, dalok a négyeskonyhák világából

Cselédkesergő

Fél négyet mutat az óra
Cselédnek szól a dóka.
Béresgazda ütögeti,
Úgy érzem, a fejem veri.
A reggel messze, sötét az ég,
De jó volna aludni még.
Jaj, de kutya ez az élet,
Mér' is születtem cselédnek.

Milyen jó az uraságnak,
Neki bizony nem dókálnak.
Nekünk már az inunk szakad,
Ő fekszik selyem paplan alatt.
Ha felébred likórt iszik,
Reggelijét ágyba viszik.
Nekünk alig van mit enni,
De jó lehet úrnak lenni.

Dalok

Béreslegény a babáját igazán szereti,
minden este eljár hozzá, könnyen megteheti.
Négyeskonyha szobájában van az ő lakása,
A másokban vele szemben lakik az ő babája.

Néhány lépés jobbról balra már együtt is vannak.
A nagy konyha homályában olyan jól mulatnak.
Jaj, de jó is együtt lenni azzal a kislánnyal,
Béreslegény nem cserélné az egész világgal.

* * * * *

Fenn az égen ragyog a sok csillag,
Béreslegény hazafelé ballag,
Nem nézi ő a csillag ragyogását.
Alig várja, hogy ölelje babáját.
Azért, hogy én szegénységben élek,
A nagyságos úrral nem cserélek.
Ha a babám kökény szemét látom,
Elfelejttem nyomorúságom.

Summás lányok dala

Előzmények:

Ez a dal cukorrépa egyeléskor született az uradalomban. Előzménye az volt, hogy a summás lányok a felégés ellen bekötötték az arcukat, úgy, hogy csak a szemük látszott.

A munkafelügyelők ezt tiltották, azzal az indoklással, hogy bekötött arccal nem tudnak megfelelő munkát végezni - elhagyják a gyomot, rosszul egyelik ki a répát - a lányok.

Egyik reggel, mikor kiérkeztek a tábla szélére a lányok, nem kezdték meg a munkát, hanem odaálltak a munkafelügyelő elé, s rázendítettek a dalra, amit egy férfi munkatársuk szájharmonikával kísért.

„Nincs szívük a felügyelő uraknak,
Nem hagyják, hogy bekössük az arcunkat.
Pedig ezzel nem akarunk mást tenni,

Bálba megyünk, szépek akarunk lenni.

**Megkérjük a felügyelő urakat,
Engedjék, hogy bekössük az arcunkat.
Ha megengedik, jó munkásai leszünk,
Ha nem, akkor Fehér megyébe megyünk.”**

Ugyanis ide lehetett menni répamunkára. Mikor befejezték elindultak visszafelé a dűlőúton a szállásuk felé. Mivel a munka nagyon sürgetett a felügyelő megengedte, hogy bekötött arccal dolgozzanak, azzal a fenyegetéssel, hogy aki után egy szál gyomot talál, a fenekére ver a botjával.

Jellemrajzok

Háry, a mesemondó

Hári Ferenc 1942-ben romániai menekültként került az uradalomba, családotól együtt. Hári alig túl a harmincon, bohém, vidám természetű ember volt. Híres névrokonához hasonlóan ő is nagyon szeretett mesélni. Büszke is volt a rokonságra, s amint mondta, ezt fönn is akarja tartani, ezért a második fiú gyermekét Jánosnak kereszteltette. Nagyon szerette a társaságot. Aki vele volt nem unatkozott. Csak úgy ontotta a pajzán történeteket, s ezek nagy része nem tűrte a nyomdafestéket. Ez mellett még jóvágású ember is volt, akin megakadt a nők szeme. Sok szép nótát is tudott. Tőle hallottam először Barna Jancsi a gulyás, s a báróleány szerelmének balladáját, a tönkrement földesúrról szóló nótát, a „mikor még pólyában feküdtem” kezdetű dalt, ami szerintem az anyai szeretet himnusza.

Ha mód volt rá én is szerettem a társaságában lenni, hallgatni a meséit, nótáit. Néhány meséjét megtanultam s máig sem felejtettem el. Nagy szoknyavadász volt, imádója a női nemnek. Vidámságával, behízelt modorával könnyen tudott kapcsolatot teremteni. Ráillett az a nótásor, „Az én apám olyan volt, hogy haragban sose volt, se asszonnyal se lánnyal”, kivéve feleségét, vele ugyancsak sűrűn volt perpatvar, mivel az asszony - jogosan – nagyon féltékeny volt. Ő pedig kereste az alkalmat, s ha mód volt rá ki is használta. Arra nagyon vigyázott, hogy botrányt ne csináljon. Partnereit név szerint nem adta ki, de szívesen mesélt kalandjairól, még az apró részleteket is úgy mondta el, hogy bennönket, fiatalokat a frász kerülgetett.

- „Hát te, hogy állsz a szerelemmel öcsém” - szegezte nekem a kérdést egy alkalommal.

- „Hát – mondom pironkodva – én még nagyon az elején vagyok.”

- „Igyekezz öcsém, igyekezz, nehogy egyet is elszalassz a cunikákból, mert azt a mennyországban az orrodra húzzák.”

– „Ezért igyekszem én is, mivel azt mondják a túlvilági élet örökké tart, hát hogy járhatnák örökké ilyen orral. Inkább vállalom a mosolyszüneteket, meg az ajtócsapkodást otthon.”

Úgy hallom a felesége sokat szenvedett e miatt.

- „Maris nénéd csak maradjon békében – mondta elkomolyodva – sose törődött azzal, hogy a férfinak is jó legyen. Elegem van a nyavalygásából.”

- „Hát, akkor minek vette el? – kérdeztem. Ehhez nem sok közöd van öcsém, de megmondom. Azért mert az első alkalommal úgy maradt, és a férfi testvérei kibeleztek volna, ha nem veszem el.”

A beszélgetést követően, nem sok idő múlva otthagya a családját, s elment egy özvegyasszonnyal. Az eset nagy botrányt kavart, az egész major elítélte érte. Én is.

Bár lehet, hogy nemcsak ő volt a hibás. Kereste a harmóniát, a boldogságot, s abban a közegben nem találta meg.

Több mint fél évszázada a hírét sem hallottam, bizonyára meghalt már, és a mennyországban az angyaloknak meséli földi életének pajzán történeteit.

Hogy az emléke itt is fennmaradjon, leírom azt a meséjét, ami nekem a leginkább tetszett, s ami szerintem a magyar anekdota kincs része.

Ha nincs a gyűjteményben, oda kell sorolni.

A huszár

A majlandi garnizonban obsitot kapott a huszár. Mivel az obsit mellé a lovát nem adták oda, csak úgy gyalogszerrel vágott neki a tiszaháti kislelőig tartó útnak.

Szerencséjére, arra íratlan törvény volt, hogy a hazafelé tartó obsitos katonát minden módon támogatni kell. Ha egyirányú az út, fel kell venni a szekérre, ha szállást kér azt megtagadni nem szabad, gondoskodni kell számára jó vacsoráról, s üres tarisznyával nem illik útra bocsátani. Így aztán a huszár könnyen, gyorsan haladt az úti célja felé. Egy szép kora őszi délutánon azt hallja, hogy magyar dalt furulyál a nyáját őrző juhász. Így tudta meg, hogy hazai földön jár. Meghatódva borult le, s megcsókolta a régen látott haza földjét, majd felállt, megszaporázta lépteit, mivel a távolban nagy torony magasodott hívogatóan, amit estendére el kell érni.

Hát már lemenőben volt a nap, amikor egy nagy falu első házához ért. Ahogy haladt befelé az utcán, hallja ám, hogy szépen muzsikálnak. Azt a lakodalmas nótát húzták, amit ő is ismert.

A főtérrre érve, látja, hogy az egyik rangos portán nagy vígasság van. Hát éppen a bíró tartotta a lánya lakodalmát.

Hova mehetne jobb helyre az éhes, szomjas vándor, az obsitos katona, mint a lakodalmas házhoz. Oda is tartott egyenesen. A kapun zörgetni nem kellett mivel tárva-nyitva volt. Ahogy belépett az udvarra, nagy ovációval, muzsikaszóval fogadták, leültették a vendégasztalhoz, eléje raktak ételt, italt, s a huszár együtt mulatott a násznéppel.

Mikor sorra került a menyasszonytánc, jól megforgatta a menyasszonyt, a menyecske táncnál úgyszintén. Az újasszony meg is jegyezte, jó erős marka van a huszár úrnak.

Kicsit pironkodva mondom el, hogy furcsa szokás járta ebben a faluban, ugyanis mikor eljárták a menyecske táncot, az ifjú pár beszaladt egy erre elkészített helyiségbe, aminek a közepén jól megtömött szalmazsákkal egy dikó - egyszerű fekvő alkalmatosság - állt.

Az ifjú asszony hanyatt feküdt a szalmazsákon széjjelrakta lábait, az új ember mellé állt, majd a násznép férfi tagjai – kizárólag csak a férfiak - egyenként odajárultak, a lábaközé simítottak, s annyit mondtak, hogy mogyoróm békesség. Aki utoljára maradt az rácsapta a fiatalokra az ajtót, a fiatal pár odabenn azt tesz, amihez a legnagyobb kedve volt, a násznép pedig mulatott tovább.

Hát itt is folyik a szertartás, s mint a násznép oszlopos férfi tagja a huszár is ott van a sorban. Ahogy közeledett a dikóhoz, egyre inkább elkapta a gerjedelem, hiszen, hogy mikor volt utoljára asszonnal azt a jó isten tudja.

Így, azután amikor rákerült a sor, nagyhirtelen elkapta az ifjasszony két fehér lábaszárát, s elrikkantotta magát, sutturum furt, és bemutatott egy olyan szerelmeskedést, hogy a násznép valósággal megdermedt, az új embernek pedig, aki egy kicsit hamvába hót is volt, még a szája is tátva maradt. No, de amikor felocsúdtak, lett ám lárma, ordítózás.

- „Nézzétek a bitang obsitosát, visszaélt a vendégjoggal, megcsúfolta a mi ősi szokásunkat, megerőszakolta az ifjasszonyt, a bírourunk lányát! Fogjátok le, üssétek, tömlöcbe vele!”

Hát le is kapták a huszárt a tíz körméről, rávágták a legnehezebb kurtavasat, közben jó hátba is verték, majd úgy belökték a tömlőcbe, hogy az orrán támaszkodott.

Amikor a kedélyek kicsit csillapodtak, az öreg bíró összedugta fejét a törvénybíróval, hogy meghányják - vessék, most mitévők legyenek, mert ilyesmi a falu történetében még nem fordult elő. Abban hamar egyetértésre jutottak, az obsitost ezért a tettéért példásan, és nagyon szigorúan meg kell büntetni, s mivel a falunak pallosjoga is volt, – az akasztófa ott ágaskodott a falu szélén – ez a büntetés bizony kötél általi halál is lehet. Megállapodtak, hogy amint megvirrad, gyérül a vendégsereg, összehívják a falutanácsot, amely átalakult esküdtszékké, és a huszár ügyében ítéletet hoznak.

Így is történt. Virradatkor együtt ült a tanács, kimondta az esküdtszékké történő átalakulást, elővezették a láncra vert huszárt, s megkezdődött a tárgyalás. Mivel bizonyítási eljárásra nem volt szükség - az esetet sokan látták - a törvénybíró az ítélethozatalra tett javaslatot. Indítványozta, hogy ezért a tettéért, mivel visszaélt a vendégjoggal, megerőszakolta, meggyalázta az ifjasszonyt, a legszigorúbbat, a kötél általi halálbüntetést szabja ki az esküdtszék a huszár fejére. Az ítéletet egy órán belől végre kell hajtani, s az, nyilvános legyen.

Mivel a felháborodás még mindig nagy volt, az esküdtek egyhangúlag jóváhagyták az indítványt, s a huszár fejére kimondták a halálos ítéletet. Hát nagyon rosszul állt az obsitos szénája. Már úgy látszott, hogy nem látja meg a faluja tornyát, amikor az egyik esküdt a homlokára csapott.

- „Megálljunk atyámfiai! Itt nagyon súlyos mulasztás van.”

- „Miféle mulasztás? – kérdezték egyszerre többen is.

- „Hát csak az, hogy mi halálra ítéltük ezt a huszárt – amivel magam is egyetérték – de anélkül, hogy azt, akit a legnagyobb sérelem ért, aki a legtöbbet szenvedett, meghallgattuk volna. Ez pedig így nem szabályos, és nem is igazságos. Ezért indítványozom, hívassuk ide az ifiasszonyt, hallgassuk meg az ő véleményét, mi történjék ezzel a gatzickóval? Kötelet kapjon-e, vagy esetleg szélnek eresszük.”

Lett ám erre nagy vita. Különösen az új ember rokonsága kötötte az ebet a karóhoz. Nem kell itt senkit meghallgatni, vezessék az elítéltet az akasztófa alá, és a hóhér teljesítse kötelességét.

A vita végül is úgy végződött, hogy a többség kimondta, igen is meg kell hallgatni a sértettet, s az ügyben az ő szava legyen a döntő.

Így azután szalajtották a kisbíró az ifiasszonyért, aki jött is nagy sietve, csak úgy csattogott a lábán a piros bársony papucs. Aztán odaperdült a pulpitus elé.

- „Itt vagyok tisztelt törvénybíró uram, tisztelt esküdt uraim parancsoljának velem.”

- „Hát idefigyelj kedves lányom - kezdte a törvénybíró - mink ezt a huszárt azért a szörnyű tettéért, amit veled, és rajtad elkövetett kötélláltali halálra ítéltük, a hóhérnak már utasítást is adtam, hogy készítse a kötelet, de azután mégis úgy döntöttünk, mielőtt arra sor kerülne, hallgassuk meg a te véleményedet is, s az lesz a döntő. Ezért nyilatkozzál édes lányom, mi történjék ezzel az

obsitossal, akasztófára kerüljön, vagy esetleg kegyelmet kapjon és elbocsássuk?”

A menyecske ránézett a huszárra, majd csípőre vágta a kezét.

– „Ugyan tisztelt törvénybíró uram, ugyan tisztelt esküdt uraimék! Mért bántják ezt a szegény huszárt, hiszen több örömet adott ő nekem azzal az egy sutturum furttal, mint kendtek a száz mogyoróm békességgel. Ezért azt mondom, vegyék le róla azt a béklyót, aztán tarisznyázzuk fel jól, eresszük útjára, mert biztosan nagyon várja már az édesanyja.”

A politikus

Tóth István Pál uradalmi bognár magas, szikár ember volt, túl az ötvenen. Ismeretségünk úgy kezdődött, hogy takarmányos gyalogusként vittem be a törött hámfát, vagy villanyelet kicserélni. A villanyelet, mivel hamar elkészült meg lehetett várni. Különösen télen nagyon jó volt a meleg műhelyben megpihenni, melegedni egy kicsit.

- „Ott van az a farönk, vidd oda a kályha mellé, ülj le melegedni – mondta a mester – mindjárt hozzáfogok, megcsinálom.”

Mielőtt leültem volna, észrevettem, hogy az egyik polcon valami olvasnivaló van. Odamentem látom, hogy egy Tolnai Világlapja, és egy régebbi Makói Újság van ott.

- „Belenézhetek ?” – kérdem a mestert.

- „Belenézhetsz, de régi számok ezek.”

- „Szeretsz olvasni ?” - állt meg a gyalulással Pali bácsi - ő mondta, hogy így szólítsam.

- „Aztán mit olvasol?”

- „Hát hozzánk is jár újság azt, no meg ott van a kalendárium, aztán vagy a Petőfi összes költeményeit tartalmazó kötetet, amit a tanító kisasszonytól kaptam. Azt már átolvastam vagy kétszer, nem lehet megunni!”

- „No, aztán az Anyám tyúkján kívül tudsz e még más Petőfi verset?”

- „Tudok.”

- „Na, hadd halljam!”

Pózba vágtam magam, és elmondtam A nép nevében c. verset.

„Még kér a nép, most adjatok neki !
Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad ?
Nem hallottátok Dózsa Görgy hírét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga a tűz úgy vigyázatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!”

A mesteren látszott, hogy meglepődött.

- „Jól megtanultad ezt a verset fiam. Szavaltad ezt másutt is?”

- „Még nem, magának mondtam el először.”

- „Idehallgass, ne is szavalgassad ezt, mert nagyon lázító versnek számít ma. Könnyen beverhetik a szád érte. Ha annyira szeretsz olvasni, gyere el hozzánk olvasni, adok én neked olvasni valót.”

Vasárnap elmentem hozzájuk s a mester ideadta nekem a Pápák bünei c. könyvet.

- „Idefigyelj – mondta - ez is olyan, mint a te Petőfi versed. Különösen a papok szemében nagy bűn ilyen könyvet olvasni, még inkább terjeszteni.

Ezért csak úgy magadnak olvasd el, s mielőbb hozd vissza!”

A könyvet néhány este lámpánál elolvastam, majd visszavittem. Azt tapasztaltam, hogy a Petőfi vers elszavalása után nagyra nőttem a mester szemében, s a bizalmába fogadott.

Egy alkalommal a Szociáldemokrata Párt által terjesztett füzetet adott, ami Mónus Illés szociáldemokrata vezető írásait tartalmazta. Kaptam még tőle néhány könyvet, többek között a Napóleon tüneményes élete, s a Vaspata címűt. Elmondta, hogy ő nem tagja a Szociáldemokrata Pártnak, de azonosul irányvonalával.

1943 kora tavaszán voltunk akkor. Már megtörtént a magyar hadsereg doni katasztrófája, amit nagyon elhallgattak a hivatalos körök.

Egy alkalommal, amikor bementem a műhelybe Pali bácsi letette a fűrész.

- „Ide figyelj, fiam. Én úgy látom, hogy mi egy zsoldárból énekelünk, s hallgatni is tudsz, ezért elmondom neked, biztos forrásból tudom, hogy a magyar hadsereg a Donnál csaknem teljesen megsemmisült, a németek Sztálingrádnál nagy vereséget szenvedtek. Nincs már erő, ami az oroszokat, az angolokat, az amerikaiakat megállíthatná. Ezért csak idő kérdése, hogy Németország a szövetségeseivel együtt – s ebben mi magyarok is benne vagyunk – vereséget szenved.”

Az egyik fiók aljáról előhúzott egy térkép lapot, ami a Föld országait tartalmazta.

- „Ide nézz! Én készítettem egy felmérést a szemben álló országok népességéről, területéről és erőforrásairól. Ebből kitűnik, a terület, a népesség, az erőforrás nagyobb része a másik

oldalán van. Nézd meg Németországot, a szövetségeseivel együtt, hányszor lehetne elhelyezni Oroszország területén. Vagy itt van Japán, területtel alig rendelkezik, erőforrása kevés, ráadásul korábban nagy területet foglalt el Kínától, s itt nagy létszámú hadsereget kell állomásoztatnia. A hatalmas területtel, nagyobb népességgel, és óriási gazdasági háttérrel rendelkező Amerikát legyőzni nem tudja.”

- „Logikusan gondolkodva érthetetlen, hogy a magyar politikai, katonai vezetés miért ment bele ebbe a háborúba Németország oldalán. Ha én, a némi ismeretekkel rendelkező egyszerű ember fel tudom mérni az erőviszonyokat, ők az állítólag széles látókörű, művelt emberek ne tudnák? Csakhogy az önző politikai, gazdasági érdek, az ezeréves viszonyokhoz való ragaszkodás diktálta döntéseiket. Pedig ha csataterévé válik az ország, annak szörnyű következménye lesz.”

A beszélgetés után növekvő szorongással figyeltem az események alakulását, s ezek az egyszerű mesterember következtetéseit igazolták.

Így jött el 1944 szeptembere, amikor nyilvánvaló lett, hogy a szovjet hadsereget nem lehet a határon megállítani. Szeptember 23-án elrendelték az általános mozgósítást, s a 18-60 év közötti férfiaknak lakóhelyüket el kellett hagyni.

A majorban harmincegynéhányan voltunk, a csoportnak Pali bácsi lett a vezetője, s döntően neki köszönhetjük, hogy egy kivételével decemberben szerencsésen hazaérkeztünk.

Jó pár éve már, hogy a mester meghalt, de ma is előttem van szikár alakja. Mint politikusra

emlékezem, aki logikusan a körülmények alapos mérlegelésével vonta le következtetéseit.

A hazafi

Bocskai Illés 1942-ben Magyarcsanádról került az uradalomba. Falujában sem lehetett valami rózsás a helyzete, mert bútorzatuk alig volt, s ruházattal is nagyon gyengén álltak. Emlékszem Illés öltözéke egy priccses, nagyon kopott bársonynadrágból, egy katonakabátból, s egy katonasapkából állt. Alsóneműje, ami látszott egy agyonfoltozott ing volt. Ezt a ruházatot egészítette ki egy pár bakancs, ami körül volt drótozva, hogy a talpa le ne váljon. Volt még egy rövid téli kabátja, s egy pár legalább 45-ös méretű gumicsizmája, amibe sok kapca fért. Ez volt a téli lábbelije. A bakancsot nagyon kímélte, csak akkor húzta fel, ha ment valahova. Egyébként tavasztól őszig mezítláb járt.

A négyeskonyhára nagycsaládot, egy vékonyka madárarcú asszonyt, és öt gyereket hozott magával. A gyerekek közül a legidősebb se volt több 10 évesnél. A lakáshoz tartozó ólra nem volt szüksége, mivel állatállománnyal nem rendelkezett. Állattartással később sem foglalkoztak. Az illetményként kapott veteményföldön egy kis burgonyát, zöldséget termeltek. Ezen túlmenően, abból a komencióból próbáltak megélni, amit Illés a munkájáért kapott. Meg kell hagyni, nagyon nehezen. Csak korpás, vagy kukoricás kenyeret ettek. Állandó menü volt náluk a burgonya, a bab, a sárgarépa, levesnek vagy főzeléknek. Ha sikerült egy kis tejet

szerezni, akkor tejes puliszka került az asztalra. A végtelen igénytelenség jellemezte ezt a családot.

Illés nagy dohányos volt, de dohányja sosem volt. Ha sikerült is megvennie azt a 10 db levante cigarettát, ami a háborús időkben a civilek napi adagja volt, ő egy óra alatt elszívta, utána csak sóhajtozott, elkérte a társaktól a csikket, néhány cigarettáért szívesen eljárta az oláhost, annak ellenére, hogy a nagy magyar fejedelemmel, Bocskai Istvánnal állt névrokonságban.

Illés román ember volt, otthon csak románul beszéltek, így a gyerekek sem tudtak jó magyarul. Érdekes módon Illés magyarnak tartotta magát.

- „Én itt születtem Magyarország, én szeretem Magyarországot” - mondogatta.

Szívesen mesélt a katona életéről.

- „Én géppuskás, én tudtam szerelni géppuska leggyorsabban, löni géppuska legjobban. Főhadnagy úr szerette engem. Sűrűn kaptam szabadság. Főhadnagy úr mondta a haza szent, élet árán is megvédeni. Én meg is védem, - jelentette ki határozottan - ahol én fekszem géppuska, nem jön át egy muszka, egy szőrös talpú oláh se.”

- „Hát csak nem lövöd a testvéreidet te bolond” - mondta neki valaki.

- „De. Én magyar katona, ő román katona. Én is lő, ő is lő.”

Illés a nehéz, nyomorúságos élete ellenére vidám ember volt. Ritkán lehetett a sodrából kihozni, de ha előfordult románul káromkodott.

- „Futtuz dumjezó. Biszérika mati.” Magyarul csak egy káromkodást tudott, „az anyámba az úristenit.”

Nagyon szeretett énekelni, de csak egy nótát tudott, de azt egészen jó magyarsággal.

„Ürge van a hegyekbe, völgyekbe,
Nincsen aki, kiöntse, kiöntse,
Gyertek lányok ásóra, kapára,
Ürge van a határba, határba.”

Táncolt, s az ujjával pattogatott hozzá.

1944 tavaszán jó néhányan kaptak behívót a cselédek közül. Illés is köztük volt. A bevonulókat lóré vitte Csanádpalotára. Illés ruházata most is a kopott bársonynadrág, a katonakabát, s a katonasapka volt. Lábán az agyondrótzott bakancs olajjal bekenve. Asszonya, a gyerekekkel körülvéve jajgatva sírt.

Illés visszaintett a lóréből – „Ne ríj! Én jövök vissza majd.”

Az ígérete nem teljesült. Úgy tudom, a bevonulók közül az ő felesége kapott először értesítést férje hősi haláláról. S a román Bocskai Illés biztos, hogy az utolsó golyóig, az utolsó leheletéig harcolt. Védte a hazát, mely neki, és családjának csak megalázó nyomorúságot adott. Reá igazán illenek Petőfi verssorai.

„Ők az elvet hírből ismerik,
s a haza kemény mostohájuk.
Izzadásuk díjául nekik csak
kenyeret vet, rongyokat dob rájuk.
Zászlójához, hogyha odaállnak,
nyomorért csak új nyomort cserélnek,
Tiszteljétek a közkatonákat,
nagyobbak Ők, mint a hadvezérek.”

A Fekete fiúk

1944 késő tavasza volt. Az uradalomban a több száz holdon ültetett ricinus kapálását végezték az idénymunkások, akik a békésmegyei dombegyházáról érkeztek. Sok volt köztük a fiatal, s a jókedv jellemezte a társaságot. Szinte egész nap szólt a nóta.

A szállásuk a cselédlakásoktól alig százötven méterre lévő istállóban volt, így egy-kettőre kialakult a kapcsolat a majori fiatalokkal. A négyeskonyhán minden szombaton volt táncmulatság, s ide a summás fiatalok is eljöttek.

Az egyik ilyen alkalommal javában állt a bál, a citerás éppen a csárdás frisest verte, amikor a konyhaajtóban három úriember jelent meg. A meglepetés általános volt. A citerás abbahagyta a muzsikálást, és a társaság csak nézte, honnan kerültek ide ezek az urak.

Mindháromukon egyforma öltöny volt. Finom szövetből készült egy gombos fekete kabát, hófehér talpalós nadrág, lakkcipő, és vakítóan fehér ing. Csakúgy áradt róluk a férfikölni, s a hajpomádé illata. Egymás közt folyt a találgatás, kik lehetnek ezek. Megvan, súgta egyik koma a másíknak:

- „A legmagasabb Jávor Pál, a másik kettő meg a barátai. De hogy kerültek ide?”

- „Hát úgy, hogy az uraság meghívta őket, s most eljöttek megnézni, milyen egy ilyen majori mulatság.”

A vendégek egyike, kiderült, ő volt a legidősebb, véget vetett a találgatásnak.

- „Adjon Isten jó estét! - köszönt harsányan - Ne hogy azt gondolják, hogy valami városi ficsúrok vagyunk, innen jöttünk a munkásszállásról. Miért öltöztünk ki, hát azért, hogy megtiszteljük a mulatságot, no meg azért is, hogy lássák, szegény ember is tud szépen öltözni, ha egy kicsit megerőlteti magát. Nem csak az uraknak jár a szépruha, hanem a szegény ember gyerekének is. Egyébként mi vagyunk a Fekete fiúk, Dombegyházáról. Én vagyok a Pista, a legidősebb, ez itt Mihály az egyik öcsém, a falu legszebb legénye, a másik Anti, a legfiatalabb, a legkisebb is.

Hogy miért jöttünk ide? Hát ismerkedni, no meg azért is, mert szeretünk táncolni, mulatni. Kérjük, fogadjatok be bennünket, hiszen késő ősziig itt dolgozunk.”

- „Nagyon szívesen, - hangzott szinte kórusban - éreztétek jól magatokat.”

István odalépett a zenész asztalához.

- „Az előbb a csárdást jártátok, most azt kérem, hogy fox következzen. Testvér, ismered-e a betörő nótáját.”

A zenész intett, és már verte is. A vendég két pengőt dobott az asztalra, majd felkérte az egyik lányt, táncolt, s közben énekelte a híres sláger:

„Most jöttem meg Bécsből kérem,
két mázsát pihent a vérem
elegáns kis csaj lesz a babám.
Betörő a mesterségem,
nincsen abban semmi szégyen,
Csak legyen elég sötét az éj.
Sötét az utca, kihalt a város,
reggelre megtudjuk, ki lesz a káros.

Ha rajta veszünk, nem lesz estünk,
nem lesz több csókos éjszakánk.”

A fox után tangó, majd keringő következett. A vendégek szépen táncoltak, jól érezték magukat. A kastélyból ott voltak a mulatságon a szoba-, és konyhalányok. Köztük Ilonka volt a legszebb. Közte, és a legidősebb Fekete fiú között az első látásra kölcsönös vonzalom alakult ki, ami szerelemmé erősödött. Ezután a táncmulatságokon István csak Ilonkát táncoltatta. Öccsei eljöttek a mulatságokra, de nem teremtettek állandó kapcsolatot.

Így telt el a nyár, s így jött el a vészterhes szeptember, amikor a szovjet hadsereg átlépte a magyar határt, s a háború véres valósággá vált mindnyájunk számára. Jött az általános mozgósítás, a kiürítési parancs, megszakadtak a betakarítási munkák. Hazamentek a summások is.

A Fekete fiúk közül István, és Anti átvészelte a háborút, de Mihály, a család örök bánatára elveszett a vérzivatarban.

Antit, Ausztráliáig vitte el a sors szele. Máig is ott él, de a nagy távolság nem szakította el a családjától. Most is eleven kapcsolata van a még élő testvérekkel, rokonokkal.

István, amikor rendeződtek a körülmények, házasságot kötött Ilonkával. Nem vitte el az asszonyt, hanem ő telepedett le a majorban, s élete végéig hű maradt új otthonához. A kapott házhelyen épített egy takaros családi házat. Házasságukból két gyermek, egy fiú és egy leány született, akiket tisztességben felneveltek, szárnyukra bocsátottak.

Amikor 1949-ben gépállomás települt a volt uradalmi majorba, István annak a dolgozója lett, s annak megszűntéig ott dolgozott, majd a pitvarosi tsz-be lépett be, s onnan ment nyugdíjba. Nagyon aktív közéleti ember volt. A gépállomáson szakszervezeti titkárként tevékenykedett. Több ciklusban volt a járási tanács tagja. Ismert volt szókimondásáról. Rövid betegség után, otthon halt meg 72 éves korában. Emlékét őrzi a család, és mint ismert közéleti emberét, a falu lakossága.

Én e kis írással adózom emlékének.

Derús történetek

A kimuzsikálás

Emlékeimben kutatva jutott eszembe ez a szó. Mit is jelent ez tulajdonképpen?

A kimuzsikálás jó ötven-hatvan évvel ezelőtt a falusi lányok megszegényítésének módja volt.

A legény így állt bosszút a lányon, ha nem fogadta az udvarlását, de a szerelmesek közötti harag is vezethetett kimuzsikáláshoz.

Ilyenkor az történt, hogy a táncmulatság alkalmával, a legény lefizette a zenészeket, majd a partnerétől lekérte a lányt, s mikor az ajtó közelébe értek a banda rázendített a Rákóczi indulóra, és a legény az ajtót kinyitva kilökte a leányt. Nagy szégyen volt ez. Rendszerint nagy verekedés lett a következménye, mert a leány férfitestvérei, rokonai nem hagyták annyiban. Az ilyen esetek nem egyszer tragédiával végződtek. Valaki meghalt, valaki börtönbe került.

Jó fél évszázaddal ezelőtt én is tanúja voltam ilyen kimuzsikálásnak, ami nem vezetett tragédiához, sőt olyan szokatlan dolog történt, hogy a végén a kezdeményező legény lett megszégyenítve.

Na, de jöjjön a történet:

Az uradalmi majorban nagy volt a szegénység, de azért vidám élet folyt. Sok volt a fiatal, akiknél a nehéz élet ellenére sem volt se bű, se bánat. Különösen tavasszal, nyáron az egész napi munka után valamelyik cselédház előtt megszólalt a citera, vagy a harmonika, már gyülekeztek a fiatalok, és énekeltek, táncoltak órák hosszat.

Ha elérte a kort, minden fiatal igyekezett párt választani magának. Szépek, bensőségesek voltak ezek a kapcsolatok, mivel az egymás iránt érzett vonzalom, és nem az anyagi érdek volt az alapja.

Persze civódás, harag itt is előfordult, de az általában kibéküléssel végződött, és a szerelem még forróbb, még nagyobb lett.

Az egyik ilyen szép szerelmes pár volt – nevezzük őket a keresztnevükön – Mihály és Kati.

A fiú magas volt, széles vállú, szőke hajú. Igaz az arca kicsit ragyás volt, de jól állt neki.

A leány a fiú válláig ért, de mindene megvolt, ami széppé, kívánatosá tette. Külsőre összeillettek, de

kapcsolatukat beárnyékolta, hogy azonos természetűek, mindketten rátartiak, akaratosak, és makacsok voltak. Így azután a legkisebb ok is elegendő volt ahhoz, hogy összevesszenek, s utána tartott a harag, huzakodás, hetekig. Ilyenkor külön jöttek a cuháréba – így hívták a táncmulatságot – s azzal ingerelték egymást, hogy Mihály másik lánynak csapta a szelet, Kati pedig másik fiúnak fogadta az udvarlását. Közben figyelték egymást, és majd belehaltak a féltékenységbe. A mulatság végén Mihály hazakísérte táncpartnerét. Ugyanígy tett Kati is, másik fiú kísérte haza.

Az ilyen hosszan tartó civódást Mihály unta meg elébb. Elment Katiék konyhájára azzal a szándékkal, hogy kibékül a lánnyal. Ahogy bemegy, nyitná az ajtót, de az bizony zárva volt, s belülről kuncogást hallott. Közben a másik szobából kijött a szomszédasszony, és ő ott állt a zárt ajtó előtt megszégyenülve.

Kijött onnan, s a méregtől alig látott.

- „Na megállj, te átkozott hügyos – füstölgött magában – ezt még megkeserülöd.”

A következő cuháré előtt felkereste a citerás Pista bácsit, kérve, hogy a Kati megszégyenítéséhez adjon zenei kíséretet. Fizetségül két pengőt ajánlott fel, ami akkor két napi napszám volt.

- „Nem tudom én ezt vállalni - szabódott a citerás – amilyen nagytörvényű a lány anyja, kikaparja a szememet.”

- „Idehallgasson kend – mondta Mihály fenyegetően - adok három pengőt, gondolom ezzel meg lesz fizetve a fáradsága. Ha nem teszi meg összetöröm a citeráját, de még orrba is vágom.

Különben annak a nagypofájú vénasszonynak majd én elébe állok.”

A zenész kénytelen-kelletlen vállalta, hogy néhány akkordot eljátszik a Rákóczi indulóból.

Amikor megkezdődött a multság Mihály nem táncolt. Kati viszont kézről-kézre járt, közben csúfondárosan nevetett Mihályra. Az hirtelen felkelt, odament és cingár partnerétől lekérte a lányt, majd a pénzt a zenész asztalára dobta. A citerás verni kezdte a Rákóczi indulót. Mihály kinyitotta az ajtót és kilökte Katit.

Maris néni - a lány anyja – mikor látta mi történt, felugrott és elindult Mihály felé.

- „Mit csináltál a lánnyal, te akasztófára való! Kikaparom a szemedet!” - kiabálta sírós hangon.

A legény gúnyosan nevetett.

- „Menjen a csipás lánya után, és boruljanak össze!”

Ekkor mindenki - de leginkább Mihály - meglepetésére kivágódott az ajtó, s büszke tartással Kati lépett be rajta. Odament a citerához, és egy pengőt dobott az asztalra.

- „Most nekem verje Pista bácsi! Én tettem le a garast.”

- „Szívesen aranyom – mondta a zenész megkönnyebbülten. Mit parancsolsz?”

A lány csipőre vágta a kezét és énekelni kezdett:

„Rózsabokorból jöttem a világra,

nem nevelt az édesanyám hiába.

Járt utánam három falu legénye.

**Én meg csak úgy hitegettem, csalogattam,
válogattam belőle.”**

Mihály elfeledkezve a haragról az előbb történekről, gyönyörködve nézte.

Mikor a lány befejezte, újabb pengőt dobott az asztalra.

- „Most azt verje Pista bácsi, hogy
Azt hiszed, te büszke legény, hogy szép vagy,
Pedig, ha tudnád, hogy, milyen pocsek vagy,
Mindig különb vagyok lánynak, mint te
legénynek,
Egyen meg a fene téged büszkének.”

Közben olyan kihívóan nézett Mihályra, hogy annak a szégyentől, és a haragtól a fejébe szállt a vér.

- „Elhallgass! Azt a hujyos jó anyádat – mondta dühösen - mert úgy kiváglak, hogy nem jössz vissza többet! S elindult a lány felé.”

Ekkor Mihályt újabb meglepetés érte. A lányos anyák, de még a lányok egy része is odament az asztalhoz, és gyűrűbe fogták Katit.

- „Gyere ide, ha meg akarsz vakulni!”

A nagydarab, erős legény olyan zavarba jött, hogy azt sem tudta mit tegyen, csak hápogott.

Maris néni elébe állt, s az orra előtt mutogatott.

- „Mit akarsz, te ragyásképu, senkiházi? Mit szaladgálsz olyan szekér után, ami nem akar felvenni. Hát nem veszed észre, hogy nem kellesz a lányom fenekére foltnak sem. Oda ne gyere, mert piszkafával szúrom ki a szemedet, te gyalázatos.”

- „Úgy-úgy Maris néni, vágja orrba a nagy melákot” - biztatták.

Mihály tehetetlenségében hol elsápadt, hol elvörösödött, aztán a fejébe csapta a kalapját, és elindult a kijárat felé, onnan visszaszólt.

- „Maris nénje ennek még folytatása lesz” - s becsapta maga után az ajtót.

Hát, ami azt illeti lett is folytatása. A következő cuháréba már együtt jöttek, olyan szerelmesen, mintha egy héttel előtte semmi nem történt volna. A táncban úgy simultak egymáshoz, hogy lépni alig tudtak. Maris néni gyönyörködve nézte őket.

- „Ugye milyen aranyosak, milyen szépek!” – hajolt oda szomszédjához.

- „Hát azok – mondta a szomszédasszony- és milyen boldogok. Ezt már csak magának jegyezte meg, - de ugyan meddig.”

A szerenád

A régi idők szép szokása volt a szerenádozás.

Különösen a tavaszi, nyári estéken összejöttek a legények, s egy hegedűs vagy harmonikás kíséretével végigjárták a lányos házakat, s a szeretett lánynak szerenádot adtak. Az a lány aki fogadta, gyertyát, vagy egy szál gyufát gyújtott.

Egy holdvilág nélküli május estén, az urasági majorban is összejöttek a legények, s elhatározták, hogy néhány leánynak szerenádot adnak.

A summások közt volt egy Józsi nevű cigányfiú, aki magával hozta a hegedűjét, és két pengőért vállalta a muzsikálást. Szépen játszott, jó hangja is volt, sok érzelmes nótát tudott. Nemcsak játszott, hanem énekelte is azokat.

A társaság először a Pali kedvesének ablaka alatt állt meg. Pali, a zenésszel odaállt az ablak elé, megszólalt a hegedű és felcsendült a nóta.

„Szivárványos az ég alja,
Nem jól áll a fejem alja.
gyere babám igazítsd meg,
Fáj a szívem, te gyógyítsd meg.”

Pirike, - mert így hívták a lányt - fogadta a szerenádot, egy szál gyufával körözött a függöny mögött, de nyilván a körmére égett, mert már másikat nem gyújtott.

Ezután Zsuzsikáék ablaka következett, itt Feri adta a szerenádot, mivel az ő kedvese volt.

- „Józsikám, valami nagyon szépet húzzál - biztatta a zenészt - mert ez a lány megérdemli.”

- „Bízd csak rám - mondta az - majd meglátod örömeiben kiugrik az ablakon.”

Odaállt az ablak alá és elkezdte játszani, énekelni a dalt:

„Hogy mondjam meg néked menyire szeretlek.

Ezt a nagy szerelmet mivel üzenjem meg.

Megüzenem én a kis dalos madártól,
elsuhanó este, szellő fuvamától.

Vagy az esőcseppel őszi délutánon,

Hogy mondjam meg néked, hogy térted élek,
s te lész a halálom.”

Hát a hatás nem maradt el. Zsuzsika gyertyát gyújtott, s azzal körözött az ablak mögött, majd kinyitotta, s kihajolt rajta.

- „Jaj de szép volt, de gyönyörű - áradozott. Ferikém gyere ide, had puszillak meg.”

Feri odament, s átölelte a lány nyakát, s csókolta jobbról, balról. A szobából a mama zsémbeskedése hallatszott.

- „Gyere onnan te szégyentelen! Nem illik az ilyesmi!”

- „Hagyjon anyám!” - szólt vissza Zsuzsika.

Feri melle dagadt a büszkeségtől.

- „Látjátok, hogy szeret engem ez a lány, de én is imádom.”

Ez után tanakodtak, hogy melyik lány következzen.

- „Ide hallgassatok - mondta Jani - gyertek el velem a Mariék ablaka alá. Igaz már három hete durcáskodik, mert meglátta, hogy Szabó Rózsit csak úgy barátságból megöleltem. Jó volna vele kibékülni.”

- „Gyerünk” - egyezett bele a társaság.

- „Olyat húzzál, amiből megérzi, hogy én csak őt szeretem” – kérte Jani a zenészt.

- „Majd megpróbálom. Tudok én egy szép, szomorú nótát, ha ettől nem lágyul meg a szíve, nincs is neki.”

Halkan játszani és énekelni kezdett:

„Elfeledni sosem tudlak,
vezessen hát a te utad,
virágos mezőbe.
Én az elmúlásé vagyok,
a bánatba belehalok,
Egy szomorú este.”

Mikor elhangzott a dal várták a hatást, de az ablak sötét maradt.

- „Ne menjünk még el - mondta Józsi. Elmuzsikálom a híres Dankó nótát, hátha majd az meglágyítja.”

S Mari ablaka alatt felcsendült a szép, szomorú dal.

„Madár vígan dalol a lombos ágon,
Lágy esti szélről csókdosott virág.
Minden, minden széles e világon,
Szerelmet érez, hön szeretni vágy.
Bevallanám én is titkát szívemnek,
elmondanám, hogy mily híven szeretlek.
Elmondanám, de hasztalan beszéd,
Hideg szobor vagy meg sem értenéd.”

A lány szíve erre sem lágyult meg, nem fogadta a szerenádát, az ablak sötét maradt. Jani méregbe gurult.

- „Ejnye, az anyja keserves istenit ennek a nyálás szájú kis rüfkének, milyen büszke lett ez! Húzd rá!”

S repedt fazék hangján bömbölni kezdte.

„Nagy a feje búsuljon a ló’
Egy kislányért búsulni nem jó!
Gombház, sej ha leszakad...”

Ekkor kivágódott az ablak, s az egész társaságot nyakon öntötték valamivel. A zenész Józsit, aki a legközelebb állt, csaknem telibe találta. A szeméhez kapott, a hegedűjét elejtette, majd torkaszakadtából ordítani kezdett.

- „Jaj! Megvakultam, oda a két szemem világa. Hol van a drága hegedű, eltört a hegedűm!”

- „Ne ordíts! - förmedt rá Jani - ne félj, nem vakultál meg. Itt van a hegedűd nincs semmi baja.”

Hirtelen kinyílt a konyhaajtó, s Mari apja ugrott ki piszkafával a kezében.

- „Az anyátoknak azt a dajvékoló, csöndháborító, lánygyalázó úristenit! Majd adok én nektek!”

A társaság elszaladt az ablak alól, s a nyári kemence mögé húzódott. Az öreg fenyegetően arra tartott, de mikor az első tégladarab elzúgott a füle mellett rögtön visszafordult. Ekkor egy seprűvel hadonászva megjelent a mama.

- „Üssed őket apja! Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon!”

Kijebb jött az udvarra, az ura a sötétben visszafelé tartva kapott egy nagyot a fejére.

- „Nesze, te gyalázatos!” - sipította az asszony.

- „Hogy az isten tegyen a vakablakba, hát engem versz?” - ordította az ura.

- „Hát te vagy az apja? Hát az isten lát ebben a vaksötétben, azt hittem valamelyik akasztófára való szalad erre.”

Mikor becsukódott mögöttük az ajtó, a társaság a hasát fogta a röhögéstől.

- „Hát ez nagyon jó volt - verte a térdét a Jani - a vén pálinkás butykos kapott egyet a fejére. Megérdemli, mert elég sűrűn nyakon veri az öregasszonyt, hát most törlesztett neki.”

- „Halljátok - nyalta meg a szája szélét a társaságból valaki. Ezek nyilván a Mari pisijével öntöttek nyakon bennünket. Józsi nemhiába jajgatott.”

Mielőtt szétszéledtek a közeli kútnál megmosakodtak a zenészek, fájdalomdíjként összehánytak még egy pengőt.

Megegyeztek, hogy Marit a cuhárékban nem kérik fel, had árulja a petrezselymet.

Lakodalmi búcsúztató pajzán módon

A falusi lakodalmak alkalmából szokás volt, hogy a szülői háztól történő búcsúztatás után az esküvőre induló fiatal párra a nézők közül tréfás rigmusokat kiabáltak, s így búcsúztatták őket. A rigmusok egyike - másika bizony elég sikamlós tartalmú volt. Megsértődni érte nem illett, meg hiába való lett volna.

Ebben a játékban 8-10 asszony vett részt. A lehangosabb kiabálta a rigmusokat, a többiek sivalkodtak, jajgattak hozzá. Egy ilyen tréfás búcsúztatónak a majorban én is szem-, és fültanúja voltam.

A raktáros lányát, aki szüleivel került az uradalomba egy jó módú falusi fiú vette feleségül. A lány polgári iskolát végzett, s mielőtt idekerültek, a csanádpalotai előljáróságán végzett adminisztrációs munkát, s úrilánynak tartotta magát. Egyébként közvetlen, barátságos természetű volt.

A vőlegény nyilván mozgósította a féderes kocsival rendelkező rokonokat, mivel legalább 15 felszalagozott fogattal jött a menyasszonyért. Ilyesmit a majoriak nem nagyon láttak. Össze is szaladt a nép apraja-nagyja. Különösen az asszonyok, lányok voltak kíváncsiak.

A külön búcsúztatónak a különösen szabad szájú Krisztina mama volt az értelmi szerzője, szervezője. Ő kiabálta a rigmusokat, a többiek refrénként jajgattak, sivalkodtak hozzá.

A mama ott állt a 8-10 tagú kórossal körülvéve, az ifjú pár kocsijának közelében várva, hogy kijöjjenek a házból. Mikor a kocsi közelébe értek velőtrázó sivalkodásba, jajgatásba kezdtek, majd Krisztina mama következett a rigmusokkal.

„Ez az utca tekeredik, a menyasszony keseredik.
Esik a hó, meg a dara fázik a menyasszony fara.
Azt mondják a pletykás népek, kicsi van a
vőlegénynek.

A menyasszonyé nagyobb fajta, akkora, mint
kisebb pajta.

Piros alma gömbölyű, a vőlegény féltökű.

Kiöntött a Hármás Kőrös, a menyasszonyé
nagyon szőrös.

Jött a búcsúztató befejező rigmusa.

Pattogatott kukorica, gyerek van a
menyasszonyba.”

A rigmusokat, hol sajnálkozó, hol csúfondáros
sivalkodás követte. A menyasszonynál, aki eddig
hősiesen tűrte a búcsúztatást, az utolsó rigmusnál
betelt a pohár. Az arcához kapta a zsebkendőjét, s
a vállát rázta a zokogás.

A vőfély odaszaladt a zenészek kocsijához.

- „Az anyátok keservit, hát ti is ezt hallgatjátok!
Fújjátok, nem látjátok, hogy rí a menyasszony?”

Mivel a násznép felkászálódott a lakodalmas
kocsikra a lakodalmas menet elindult.

Mikor elviharzott a kocsisor, Krisztina mama
összenevetett a kórossal.

- „Na halljátok, ezeket is szépen elbúcsúztattuk.
Remélem, sokáig emlékeznek majd rá. A
menyasszonyka a kis szende szentem, mikor az
anyjától búcsúzott nem sírt, de mi megríkattuk,
az anyja szép istenit. Ott járt nálam a múlt nap,
hogy azt mondja, nehogy valami csúfságot
kiabáljanak. Vegyéek figyelembe, hogy én úri lány
vagyok. Jól van csillagom, nyugodj meg, úgy lehet
oda se megyünk. Közben azt gondoltam
magamban - „Na megállj csak, majd adok én

neked. Azt hiszed, mert te úrilány vagy kisebb kurva vagy, mint a többi!”

Tartalomjegyzék

Előszó 5. oldal

I. rész

A négyeskonyhák világa 9. oldal

II. rész

Versek, dalok 54. oldal

Jellemrajzok

Háry, a mesemondó 57. oldal

A huszár 59. oldal

A politikus 63. oldal

A hazafi 66. oldal

A Fekete fiúk 69. oldal

Derús történetek

oldal	<i>A kimuzsikálás</i>	73.
	<i>A szerenád</i>	77. oldal
	<i>Lakodalmi búcsúztató</i>	81. oldal

A szerző megjelent könyvei:

- **Cselédballada és más történetek**

első kiadás: Királyhegyes, 1999.

második kiadás: Királyhegyes, 2005.

- **Életmozaikok: sorsok, emberek**

első kiadás: Királyhegyes, 2000.

második kiadás: Királyhegyes, 2005.

